

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav Dálného východu

Bakalářská práce

Sinologie

Tomáš Palič

Faktory vedoucí k vítězství či porážce v boji v pojetí kroniky Zuo Zhuan

Factors Important for the Victory in War in View of the Zuo Zhuan Tradition

Praha 2018

vedoucí práce: Mgr. Jakub Maršálek, PhD.

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce dr. Jakubu Maršálkovi, který projevila nesmírnou ochotu při plánování konzultací a svojí prací mě inspiroval k volbě zajímavého tématu a kolegyni Kateřině Šafářové, která mi po celou dobu psaní práce poskytovala psychickou podporu a vařila báječné obědy. Dík však patří také všem vyučujícím a spolužákům z Ústavu Dálného východu, kteří tvoří dobře fungující kolektiv, jenž mě neustále zásobil novými podněty a informacemi a také panu knihovníkovi Václavu Paštěkovi a paní sekretářce Miroslavě Jirkové.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 30. 6. 2018

.....

Anotace:

Práce se zabývá analýzou faktorů, které byly v pojetí starověké čínské kroniky *Zuozhuan* 左傳 rozhodující pro vítězství či porážku ve válečném střetu. Za tímto účelem nejdříve obecně charakterizují zkoumaný pramen, shrnují názory na problematiku jeho geneze a prostředí jeho vzniku a popisují myšlenkové koncepce, které se do textu promítají. Hlavní část práce představuje rozbor vybraných pasáží kroniky, které se týkají vojenských střetů mezi jednotlivými státy doby Letopisů. Na základě rozborů, a to především rozborů proslovů jednajících postav, postihují rozličné faktory, které podle názoru autorů textu měly vliv na výsledek boje, a následně je zasazují do širšího kontextu celkové myšlenkové orientace textu a ve vztahu k otázce geneze *Zuozhuanu* poukazují na myšlenkovou a etickou konzistentnost či naopak nekonzistentnost, která se projevuje v analyzovaných pasážích.

Annotation:

Present thesis discusses factors which, in view of the *Zuozhuan tradition* 左傳, were important for victory in war. For this purpose I briefly describe *Zuozhuan*, summarize the different opinions of its creation and the place where it was originally produced and I also describe the ideas found within the text. The main part of the thesis presents a detailed analysis of selected translated passages of *Zuozhuan* that relate to the armed conflicts between the major domains of the Chunqiu era. On the basis of this analysis, which discusses mostly the speeches pronounced by Chunqiu era personalities, I describe the various factors which, in opinion of the authors of *Zuozhuan*, had an impact on the result of the battles and then consider these factors in context of an overall intellectual orientation of the text. In relation to the question of the creation of *Zuozhuan*, I point out to ethical and intellectual consistency or inconsistency which can be seen in the analysed passages.

Klíčová slova: Čína, starověk, Chunqiu, *Zuozhuan*, doba Letopisů, bitva na Hanských pláních, bitva u Chengpu, bitva u řeky Hong

Key words: China, antiquity, Chunqiu, *Zuozhuan*, Spring and Autumn period, battle of Hanyuan, battle of Chengpu, battle of Hong

Obsah

1. Úvod.....	6
1.1 historické pozadí.....	6
1.2 válčení v <i>Zuǒzhuànu</i>	7
1.3 současný stav poznání.....	8
1.4 konvence.....	8
2. Charakteristika <i>Zuǒzhuànu</i>	9
2.1 autenticita.....	11
2.2 datování.....	12
2.3 geneze.....	13
2.4 promluvy a myšlenkové koncepce.....	15
3. Klíčové pojmy.....	17
3.1 obřadní náležitosti (<i>lǐ</i> 禮).....	17
3.2 ctnost, morální autorita (<i>dé</i> 德).....	19
3.3 Nebesa (<i>tiān</i> 天).....	20
4. Rozbory vybraných bitev v <i>Zuǒzhuànu</i>	21
4.1 bitva na Hánských pláních 韓原 (645).....	21
4.1.1 rozbor vybraných pasáží k bitvě na Hánských pláních.....	23
4.2 bitva u řeky Hóng 泓 (638).....	33
4.2.1 rozbor vybraných pasáží k bitvě u řeky Hóng.....	34
4.3 bitva u Chéngpú 城濮 (632).....	38
4.3.1 rozbor vybraných pasáží k bitvě u Chéngpú.....	39
4.4 bitva u Yáo 鄆 (627).....	43
4.5 bitva u Bì 邲 (597).....	45
5. Závěr.....	47
6. Prameny.....	49
7. Sekundární literatura.....	49

1. Úvod

1.1 historické pozadí

Zuōzhuan 左傳 (*Komentář pana Zuōa/Zuōova tradice*¹) je jedním z hlavních děl stojících u zrodu čínské historiografie. Podrobně zaznamenává dění v hlavních státech doby Letopisů (Chūnqiū 春秋, 771–453²) v letech 722–468. Vzhledem k nedostatku jiných dobových pramenů je role *Zuōzhuanu* při rekonstrukci tohoto období zcela klíčová.³ Takováto závislost na jednom prameni je však pochopitelně značně problematická.⁴

Doba Letopisů začíná pádem dynastie Západní Zhōu (Xī Zhōu 西周 1046–771), kdy byl král nucen kvůli útoku barbarů uprchnout na východ do Chéngzhōu 成周 ležícího v oblasti dnešního Luòyángu 洛陽, které bylo učiněno novým hlavním městem dynastie Východní Zhōu (Dōng Zhōu 東周 771–256/249).

Na začátku panování dynastie rozdělili Zhōuové království na velké množství feudálních lén udělených členům královského rodu a dalších příbuzných rodů. Tento systém, stojící z velké části na příbuzenských svazcích, ztratil postupem času na významu. Moc lenních knížat začala růst a moc domu Zhōuů začala upadat, až se nakonec stala pouze formální a Zhōuům zbyla jen královská doména (*wángjī* 王畿) okolo hlavního města.

Lenní státy se staly prakticky nezávislými, začaly mezi sebou soupeřit o moc a navzájem spolu uzavíraly přísežné smlouvy (*méng* 盟), které sloužily jako hlavní prostředek mezistátních vztahů. Po vzestupu mocného jižního státu Chǔ 楚 na konci 8. st. byla snaha najít autoritu, která by „nahradila“ zhōuskou moc, čímž vznikla instituce hegemonu (*bà* 霸). Většina hegemonů chránila zhōuský královský dvůr a měla hegemonii stvrzenou samotným zhōuským vládcem.

Rozsah bitev se začal stupňovat v 7. a 6. st., kdy proti sobě začaly válčit státy Jin 晉 a Chǔ. Především na popud menších států, kterým hrozilo úplné zničení, byla v roce 546 svolána mírová konference států Jin a Chǔ, které se zúčastnila velká část lenních knížat. Výsledkem této konference

¹ O souvislosti mezi slovy *zhuàn* 傳 (,komentář‘) a *chuan* 傳 (,tradovat‘) Lomová; Pokora (2012:33).

² K různým možnostem datování viz ZT (1:XXIV–XXV).

³ V zápisech týkajících se hlavních států doby Letopisů v *Zuōzhuanu* vystupuje zhruba 1400 postav. V ostatních důležitých zdrojích popisujících toto období nacházíme jména pouhých 45 osob, která v *Zuōzhuanu* nenacházíme. Jinými slovy, zhruba 97% osobností doby Letopisů vystupuje v *Zuōzhuanu*, zatímco pouhá 3% osobností jsou zmíněna jinde, aniž by byla zmíněna v *Zuōzhuanu* (Blakeley 1981:207).

⁴ Viz ZT (1:XXVI a XXX).

bylo zastavení válčení mezi dvěma mocnostmi a rozdělení států tehdejší Číny kromě Qí 齊 a Qín 秦 do severního mocenského bloku státu Jin a jižního mocenského bloku státu Chǔ.

Boje však neprobíhaly pouze mezi jednotlivými státy, ale i mezi aristokratickými rody uvnitř států samotných. Šest rodů kdysi mocného státu Jin mezi sebou v 5. st. vedlo de facto vyhlazovací válku. Tři rody byly zlikvidovány a zbývající tři rody si mezi sebou v roce 453 rozdělily území, čímž se Jin rozpadlo na tři nezávislé státy Zhào 趙, Hán 韓 a Wèi 魏. Rok 453 je obvykle považován za začátek doby Válčících států (Zhànguó 戰國, 453–221).

1.2 válčení v Zuǒzhuànu

Doba Letopisů, tak jak ji popisuje *Zuǒzhuàn*, je plná válečných střetnutí. V *Zuǒzhuànu* je zaznamenáno 490 válečných střetnutí (ZT 1:XXVI) a neuběhne v podstatě ani jediný rok, kdy by nedošlo alespoň k menšímu ozbrojenému konfliktu. Čtyři hlavní státy tohoto období, Qí, Jin, Qín a Chǔ, zlikvidovaly 128 ze 148 ostatních států zmíněných v *Zuǒzhuànu*. Většina těchto států byla malá a padla bez většího odporu, ale konflikty mezi hlavními mocnostmi mohly být krvavé. Mezi pět největších bitev popsanych v *Zuǒzhuànu* patří vítězství Jin nad Chǔ u Chéngpú 城濮 v roce 632, vítězství Jin nad Qín u Yáo 殽 v roce 627, vítězství Chǔ nad Jin u Bì v roce 597, vítězství Jin, Lǔ 魯 a Wèi 衛 nad Qí u Ān 鞍 v roce 589 a drtivé vítězství Jin nad Chǔ u Yānlíng 鄢陵 v roce 575 (ZT 1:XXVI).

Při popisech bitev se *Zuǒzhuàn* zpravidla nesoustředí vůbec nebo téměř vůbec na průběh bitev samotných, ale na události a znamení, které jim předcházejí, aby mohl podat ucelený obraz příčin a důsledků, a tak nabídnout poučení z historie. V pojetí *Zuǒzhuànu* je tedy pro výsledek bitvy obvykle důležité to, co se uděje před ní, spíš než během ní. Čtenář musí být neustále v pozoru, neboť autor *Zuǒzhuànu* ho pasážemi, které bitvě předchází, neustále připravuje na její pravděpodobný vývoj a výsledek. Pokud bychom četli pouze záznam bitvy samotné, naše vnímání morálního poselství textu by bylo značně zkreslené.⁵

⁵ Toho, že autor *Zuǒzhuànu* rozmanitými způsoby nastiňuje pozdější vývoj událostí, si všiml už učenec období roztržičnosti Dù Yù 杜預 (222–284), který nazývá tyto způsoby *zhāngběn* 張本 (‘položení základů’) (Egan 1977:328).

1.3 současný stav poznání

V této práci se opírám o několik klíčových monografií, které byly v posledních zhruba dvaceti letech na toto téma sepsány (především Lewis 1999; Schaberg 2001; Pines 2002; Li 2007).⁶ Badatelé se v nich zabývají převážně výkladem a vysvětlováním výše zmíněných znamení a často dochází k velmi odlišným závěrům. Všechny výše zmíněné monografie pracují také s čínsky a japonsky psanou sekundární literaturou a shodují se na tom, že *Zuōzhuan* je významově daleko hlubší a složitější, než se dříve myslelo. Studium tohoto textu tak zůstává i nadále živým a otevřeným tématem. Spolu s těmito monografiemi vyšla také řada důležitých článků, které se dotýkají prakticky všech aspektů textu od datování až po myšlenkové koncepce (v této práci pracuji především s Brooks 2003 a Blakeley 2004, ale prostor je věnován i staršímu článku Egan 1977).

1.4 konvence

Vzhledem k povaze zkoumaného tématu používám v celé práci tradiční sadu čínských znaků a pīnyīn s tóny. Přestože při práci s *Zuōzhuanem* používám autoritativní šestisvazkový komentář Yáng 2016, původní čínský text, který jsem přepsal, je založen na Ruǎn Yuánově 阮元 (1764–1849) edici vydané v roce 1815. S tímto vydáním původního textu pracuje nový anglický překlad *Zuōzhuanu* z roku 2016 a nabízí všechny pasáže přehledně zformátované.⁷ V místech, kde se tato edice s Yáng 2016 zcela výjimečně rozchází, na to upozorňuji.

Odkazy na edici Yáng 2016 mají podobu (jméno vévody, rok vlády, číslo události v daném roce, číslo svazku, číslo strany), pokud odkazují pouze k poznámkám pak mají podobu (Yáng, číslo svazku, číslo strany).

Odkazy na třísvazkový překlad se studií Durrant; Li; Schaberg 2016 mají podobu (ZT, číslo svazku, číslo strany).

Při překladu problematických pasáží přihlížím také k Watson 1989 a Legge 2000.

⁶ Jak zmiňuje Pines (2009b:434), během několika málo let kolem roku 2000 bylo vydáno více monografií na toto téma, než za celé předcházející století dohromady.

⁷ Durrant, S., Li, Wai-yee, Schaberg, D. (2016). *Zuo Tradition (Zuozhuan)*. Seattle: University of Washington Press. Přihlížel jsem rovněž k bohatému poznámkovému aparátu, který je zde vypracován.

2. Charakteristika *Zuōzhuàn*

Zuōzhuàn je komentářem⁸ k *Letopisům* (*Chūnqiū* 春秋, dosl. *Jara a podzimy*) státu Lǔ, stručně popisujícím vývoj v letech 722–479, podle kterých dostalo toto období čínských dějin svůj název. *Letopisy* státu Lǔ, jejichž autorství je tradičně připisováno Konfuciovi, jsou ve skutečnosti strohým chronologickým výčtem událostí a záznamy v nich obsažené jdou svojí stručností často až na hranice srozumitelnosti. Podle tradice Konfucius sepsal *Letopisy* s využitím existujících záznamů písařů (*jì* 記, případně *shǐjì* 史記) uložených v archivu státu Lǔ. Přelomové na *Letopisech* bylo to, že je autor adresoval nikoliv duším zemřelých, ale pozemským čtenářům (Lomová; Pokora 2012:29).⁹ Podle Pinese (2002a:18) byly *Letopisy* čteny a citovány zhruba od 5. st. a již tehdy byly opatřeny určitými komentáři.

Je možné, že *Zuōzhuàn* je totožný s textem, který byl původně nazván *Zuǒshì chūnqiū* 左氏春秋 (*Letopisy pana Zuǒa*), podle Zuǒ Qiūmíng 左丘明¹⁰ pocházejícího ze státu Lǔ. Tento název se poprvé objevuje v Sīmǎ Qiānových 司馬遷 (asi 145–86) *Zápisech historika* (*Shǐjì* 史記),¹¹ podle nichž po smrti Konfucia údajně nastaly mezi jeho žáky rozpory ohledně správného ústního výkladu *Letopisů*, který jim údajně Konfucius předal. Zuǒ Qiūmíng se obával, že by se mohl ztratit správný výklad, „a proto na základě Konfuciových záznamů (*shǐjì* 史記) všestranně pojednal o tom, co se vyprávělo, a tak vytvořil *Zuǒyǐ komentář*.“ (Lomová; Pokora 2012:261) Naprostá většina dnešních badatelů však Zuǒ Qiūmíngovo autorství odmítá (ZT [1:XX]).

Současný název textu (*Zuōzhuàn*) a jeho struktura zřejmě pochází z pera Dù Yùho, kterému se obvykle připisuje zásluha za spojení *Letopisů* a *Zuōzhuàn* v jeden text, čímž lépe vynikla jeho struktura jakožto komentáře k *Letopisům* a zároveň se tím zvýšila jeho prestiž. Dù Yù rovněž připojil k *Zuōzhuàn* svůj vlastní komentář, který stavěl na předchozí komentátorské tradici (ZT [1:XX]).

Další dva dochované komentáře k *Letopisům*, *Gōngyángzhuàn* 公羊傳 (*Komentář*

⁸ *Zuōzhuàn* má rozsah zhruba 180 000 znaků, což ho činí více než desetkrát delším než samotné *Letopisy*. Je pravděpodobné, že *Zuōzhuàn* byl původně samostatným textem. Nejenže některé události zaznamenané v *Letopisech* nekomentuje, ale navíc obsahuje i záznamy, které v *Letopisech* nenajdeme. Pro další důvody potvrzující tuto domněnku viz Li (2007:34-35).

⁹ Dřívější historické záznamy spadající do žánru letopisů (*chūnqiū* 春秋) byly pořizovány primárně pro účely kultu předků, jako zprávy adresované zbožštělým předkům vládnoucího rodu (Lomová; Pokora 2012:28).

¹⁰ Jeho jméno zmiňují Konfuciovy *Hovory* (*Lúnyǔ* 論語). Zuǒ Qiūmíngovi je rovněž připisováno sestavení antologie výroků významných osobností z období Letopisů *Promluvy ze států* (*Guóyǔ* 國語), jinak však o něm není nic známo (Lomová; Pokora 2012:36).

¹¹ Název *Zápisy historika* používal v českém prostředí Timoteus Pokora. Překlad Olgy Lomové (2012), který obsahuje i statě přeložené T. Pokorou, pak nese jméno *Kniha vrchních písařů*, podle původnějšího názvu *Tàishǐgōng shū* 太史公書.

Gōngyánguǐ) a *Gǔliángzhuàn* 穀梁傳 (*Komentář Gǔliánguǐ*), které získaly za dynastie Západní Hàn kanonický status, se zabývají především rozklíčováním stručných informací *Letopisů*, v nichž se sdělují pomocí „nepatrných slov velké významy“ (wēiyán dàyì 微言大義). Tento přístup předpokládá, že Konfucius do *Letopisů* zakomponoval skrytá morální hodnocení, která nejsou na první pohled patrná, jelikož se odrážejí pouze ve volbě slovní zásoby a toho, co se rozhodl zaznamenat. Touto pečlivou volbou slov měl pak Konfucius vyjadřovat „chválu a hanu“ (*bǎo biàn* 褒貶).¹² *Gōngyángzhuàn* a *Gǔliángzhuàn* tedy přistupují k *Letopisům* jako k dílu, které je ve skutečnosti moralizujícím pojednáním o správné a špatné vládě (Lomová; Pokora 2012:35).

Oproti předchozím dvěma komentářům se *Zuǒzhuàn* snaží objasnit bližší význam *Letopisů* a jejich hlubší poselství tím, že doplňuje velké množství dalších údajů,¹³ vypráví názorné příběhy a nechává jednat a promlouvat nespočet historických postav, jejichž jména nejsou v *Letopisech* často vůbec uvedena.¹⁴ Dalším charakteristickým rysem *Zuǒzhuàn*u je to, že do něj jeho autor nijak nevstupuje a události nehodnotí, vyjma krátkých výroků, které se čas od času objeví na konci určité události a jsou připisány ušlechtilému muži (*jūnzǐ* 君子), popřípadě samotnému Konfuciovi (Zhòngní 仲尼).¹⁵ Tento přístup je však často jen zdánlivě objektivní, což se odráží například v tom, že některé události jsou evidentně popsány způsobem, který vyhovuje naplnění záměru autorů textu.

Co se týče morálního poselství textu, je možné tvrdit, že „dobří“ jsou obvykle odměněni, zatímco „špatní“ potrestáni (ZT [1:XIX]). Svět popsáný v *Zuǒzhuàn*u však není černobílý a neměnný, stejně tak jako není neměnné ani chápání obřadních náležitostí (*lǐ* 禮), vůči kterým se obvykle jednání postav poměřuje. Jinými slovy, stejné jednání nemusí nutně zaručovat stejný výsledek. Přestože například jednání podle příkladu lidí dávnověku (*gǔ* 古) je obvykle považováno za správné, není *vždy* správné.¹⁶

Některé výjimky a rozpory v tomto morálním poselství jsou podle badatelů pravděpodobně způsobeny také heterogenním původem textu, spíše než pouhou snahou autorů výsledné verze vykonstruovat méně zaujatý a tím pádem lépe uvěřitelný obraz minulosti.¹⁷

¹² Slupski (1998:301) nicméně upozorňuje, že takový výklad je značně problematický a i moderní čínští badatelé viní tyto komentáře z přibarvování a přehánění. Zároveň uvádí názor E. G. Pulleyblanka, podle něhož je možná dokonce zcela nemožné vyvodit z *Letopisů*, že by autor konzistentně používal takovou volbu slov.

¹³ Pines (2002a:18) se domnívá, že množství a přesnost detailů je solidním důkazem pro to, že *Zuǒzhuàn* nemůže být založen z velké části na ústní tradici.

¹⁴ Podle ZT (1:XXXIII) je v *Letopisech* a *Zuǒzhuàn*u vyjmenováno 2767 osob. Nejvíce z nich (411) pochází ze státu Jin.

¹⁵ Henry (1999) analyzuje a srovnává tyto dva druhy výroků a dochází k závěru, že nebyly stejného původu. Navrhuje, že výroky připisované Konfuciovi mohou odrážet názory těch, kdo zkomponovali *Zuǒzhuàn*, zatímco ušlechtilý muž je identický s vypravěčem *Zuǒzhuàn*u (Tj. vypravěčem historických událostí). Viz také Van Auken 2016.

¹⁶ Známy příklad je třeba Xī 22.8 (ZT [1:356]).

¹⁷ Podle Egana (1977:336) je nicméně například bitva u Ān právě jeden takový případ. Zároveň uvádí, že tento postup „výjimky potvrzující pravidlo“ není překvapující a naznačuje, že tímto způsobem mohlo být zaznamenáno více událostí. Dle mého chápání je takovouto výjimkou i bitva u Hóng.

2.1 autenticita

Autenticitou, kterou se zabývám v této kapitole, mám na mysli především autentické použití psaných zdrojů, z nichž byl *Zuōzhuàn* zkompileován, tedy to, zda jejich obsah konečný editor *Zuōzhuàn* přepsal v jeho původní podobě, nebo ho upravil kvůli ideologickým potřebám nebo z nějakého jiného důvodu.

V rámci západní sinologie byl prvním velkým pokusem určit autenticitu *Zuōzhuàn* jako celku Karlgrenův článek "On the Authenticity and Nature of the Tso chuan".¹⁸ V něm se snaží určit autenticitu textu pomocí zkoumání gramatických charakteristik textu, především na základě četnosti výskytu předložek 于 a 於. Na nedostatky v jeho přístupu poukazovali Alfred Forke a Henri Maspero (Pines 2009b:431).

Na jeho výzkum navazuje Pines (2002a:217–220), který obohatil analýzu Hé Lèshì 何樂士 (*1930) a podrobně zpracoval výskyt předložek 于 a 於. Četnost použití synonymních předložek 于 a 於 se v písemnostech doby Zhōu měnila. 于 převažuje v západozhōuských textech, zatímco 於 v textech z doby Válčících států. *Zuōzhuàn* obsahuje vyvážený poměr těchto předložek (1707 於 a 1427 于). Hypotéza je taková, že pokud by autoři při kompilování *Zuōzhuàn* přepsali autentické písemné zdroje, poměr 於 a 于 by se měl v průběhu textu lišit, jelikož starší zdroje by měly preferovat předložku 于, zatímco novější zdroje 於. Ve starších záznamech *Zuōzhuàn* by tak mělo převažovat 于 a v novějších 於, což se Pinesovi (2002a:218–219) podařilo potvrdit.

Blakeley (2004:236) nezpochybňuje Pinesovu analýzu, avšak tvrdí, že jediná vrstva textu, ve které je opravdu významný nárůst 於 na úkor 于, je „Miscellany“¹⁹ a touto metodou tedy podle něj není možné spolehlivě určit autenticitu ostatních dílců, z nichž je *Zuōzhuàn* složen. To však neznamená, že ostatní komponenty autentické být nemůžou. Použití předložek 于 a 於 totiž není dáno pouze stářím materiálů, které autor využil ke zkompileování *Zuōzhuàn*, ale také stylem těchto dokumentů. Předložka 于 se objevuje v pasážích, které mají „slavnostnější“ nádech, jako jsou například citace z kanonických spisů, letopisecké záznamy a záznamy diplomatických jednání. Oproti tomu 於 je používáno hlavně v promluvách a má „hovorovější“ nádech (Pines 2002a:218).

Dalším důkazem autenticity je přirozený vývoj myšlení v průběhu *Zuōzhuàn*. Kdyby měl text zaznamenávající více než 255 let dějin sjednocené názory na politiku, společnost a etiku,

¹⁸ Karlgren, Bernhard (1926). "On the Authenticity and Nature of the Tso chuan". In *Göteborgs Högskolas Arsskrift*, vol. 32, s. 3–65. Reprinted (1968), Taipei: Ch'eng-wen Publishing.

¹⁹ Viz pozn. 25.

znamenaloby to, že dobou přirozeně se proměňující názory někdo uměle sjednotil. Když ale sjednocené nejsou, znamená to, že autenticky odráží myšlení doby, kterou popisují (Pines 2002a:37).

Pro autenticitu hovoří i slovní zásoba textu – v *Zuōzhuànu* nenajdeme pojmy, které se běžně vyskytují v textech doby Válčicích států. Tomuto přístupu ke zkoumání textu se však více věnuji až v následující kapitole, kde se pokouším nastínit názory na jeho přesnější datování.

2.2 datování

Co se týče datování *Zuōzhuànu*, názory badatelů se místy rozcházejí. V současnosti je obecně přijímaný názor takový, že finální verze vznikla ve 4. st. Pines (2002a:34) nesouhlasí s tímto obecně rozšířeným názorem a opatrně navrhuje 5. st. jako možné datum zkompileování *Zuōzhuànu* a polovinu 4. st. jako nejzazší datum, kdy víceméně ustálená verze mohla vzniknout.²⁰ S tím, že tato ustálená verze vznikla ve 4. st., souhlasí i Schaberg (2001:316), Yáng (1:48)²¹ a Li (2007:33). P. van der Loon (1961) argumentuje proti datování do doby před rokem 300 kvůli přítomnosti názorů odrážejících některá učení doby Válčicích států. Jedná se však o již poměrně zastaralou studii.

Zuōzhuàn je často citován v pozdních textech doby Válčicích států, tudíž musel být dobře známý v době Válčicích států a je tedy nemožné, aby se jednalo o hanský nebo pozdější podvrh (Pines 2002a:29).

V *Zuōzhuànu* se vyskytuje řada předpovědí pro dobu Válčicích států. Většina z těchto předpovědí je velmi přesná (Schaberg 2001:321). Podle Pinese (2002a:30–31) nemůžeme na základě těchto předpovědí určit přesné datum zkompileování *Zuōzhuànu*, ale dá se podle nich určit *terminus ante quem*. Nejvýraznější chybná předpověď v *Zuōzhuànu* je tvrzení, že Qín už nikdy nezaútočí na východní státy (Wén 6.3 [2:600]). Toto prohlášení nemohlo být podle Pinese učiněno po ~360, kdy Qín začalo expandovat směrem na východ. Od tohoto data už nejspíš *Zuōzhuàn* neprošel velkými změnami, jinak by tuto informaci autor nejspíš smazal.

Co se týče začátku kompilace *Zuōzhuànu*, podle Pinese (2002a:31–32) mohla začít už na konci doby Letopisů, soudě podle hustoty záznamů pro různá období. Qíngský učenec Cuī Shù 崔述 (1740–1816) poukázal na to, že záznamy jsou nejpodrobnější pro vlády Luských vévodů Xiānga

²⁰ Ve svém článku (2009b:443–444) pak navrhuje rozlišovat mezi různými fázemi úprav *Zuōzhuànu*, které proběhly od 5. st. př. n. l. do 1. st. n. l. (1. počáteční kompilace, 2. uspořádání textu do chronologického formátu, 3. datum, kdy byly přidány komentáře *jūnzǐ yuē* 君子曰 a *Zhòngní yuē* 仲尼曰, 4. datum dokončení posledních výrazných úprav, 5. datum kanonizace, po kterém už text nebyl výrazně modifikován).

²¹ Yáng Bójùn dospívá k názoru, že text byl zkompileován v letech 403–389. Jeho kompletní názory na genezi v Yáng (1:40–49).

(572–542) a Zhāo (541–510), zatímco pro vévody figurující na začátku a konci textu jsou podstatně řidší. Poslední roky *Zuōzhùàn* se autor soustředí téměř výhradně na Lǔ a jeho blízké sousedy (Qí, Sòng 宋, Wèi 衛), zatímco mocné státy, které figurovaly v záznamech nejprominentněji v 7. a 6. st. (Jìn, Chǔ, Zhèng 鄭...) téměř mizí ze záznamů. Na základě toho se lze domnívat, že autor začal sepsávat *Zuōzhùàn* zhruba na počátku 5. st., kdy už měl přístup ke starším materiálům v uspořádané podobě a naopak na konci už měl přístup pouze k záznamům ze státu Lǔ a okolních států, které pro něj byly více dostupné.

Yuánský učenec Zhào Fāng 趙汭 (1319–1369) zase upozornil na to, že slovní zásoba *Zuōzhùàn* je o hodně odlišná oproti textům z doby Válčících států. Mezi vojenskými výrazy nenajdeme například spojení *dà pò zhī* 大破之 (,rozdrtili [je]‘) a slovo *jiāngjūn* 將軍 (,generál‘), které je pro dobu Válčících států běžné, se v celém *Zuōzhùàn* vyskytuje pouze jednou (Pines 2002b:693). Chybí také pojmy jako *rényì* 仁義 (,dobrotivost a smysl pro správné‘), *wànwù* 萬物 (,všechny věci, veškerenstvo‘), *lǐ* 理 (,řád věcí‘²²) (Pines 2002a:33–34).

Právě na základě těchto argumentů se Pines domnívá, že *Zuōzhùàn* mohl začít být sepsován už v 5. st. Tomu však oponuje Goldin (2010:76), který poukazuje na to, že žádná z přesně datovatelných pasáží²³ v *Zuōzhùàn* nepochází z doby starší než 4. st., přičemž ~400 je i podle Schaberga (2001:322) datem, kdy mohla kompilace *Zuōzhùàn* začít.

Je zjevné, že názorová neshoda panuje především ohledně toho, kdy začala kompilace *Zuōzhùàn*, všichni současní badatelé se však shodují na přibližné době jejího dokončení. V rámci této práce budu tedy operovat s tím, že kompilace *Zuōzhùàn* proběhla ve 4. st. a může vystavovat text určitému názorovému zatížení myšlenkami doby Válčících států. Z výše řečeného vyplývá, že pokud je *Zuōzhùàn* těmito pozdějšími názory skutečně ovlivněn, neprojevuje se to výraznými zásahy do struktury písemných zdrojů, nýbrž spíše implicitně v hodnocení a vývoji událostí.

2.3 geneze

Stejně jako většina ostatních textů z předcísařské doby, finální verze *Zuōzhùàn* vznikla během dlouhého procesu předávání, během něhož došlo k přidávání, vypouštění a modifikacím informací (Pines 2002a:29).

Zuōzhùàn není nahodilým seskupením starších písemností jako *Guóyǔ* nebo *Zhànguóè* 戰

²² K překladu tohoto pojmu viz Zádrapa (2011:82–3).

²³ Tj. především pasáží datovaných podle astronomických údajů.

國策 (*Intriky válčících států*). Kompilátor přehledně uspořádal primární zdroje, čímž dosáhl úctyhodné míry stylistické a gramatické jednoty. Kromě několika málo případů se mu podařilo eliminovat protimluvná místa v jeho zdrojích. Literární kompozice *Zuōzhuàn*u je poměrně sofistikovaná a nese všechny známky toho, že má jednoho autora (Pines 2002a:28). Také Blakeley (2004:264, pozn. 147) považuje stylistickou jednotu *Zuōzhuàn*u za důkaz toho, že alespoň finální verze má nejspíš jediného editora. S tím, že byl *Zuōzhuàn* sepsán jedním autorem nesouhlasí Schaberg (2001:316).

Zuōzhuàn je výrazně heterogenního původu. Badatelé rozlišují různé vrstvy, potažmo dílce, ze kterých je text složen. Blakeley (2004:219–228) uvádí následující zdroje: letopisy státu Lǔ, informace převzaté z letopisů ostatních států,²⁴ různé druhy komentářů a narativy (složené z promluv, informací blíže určujících okolnosti za kterých jsou promluvy proneseny a různorodých informací, které jsou méně svázané s promluvami a více odbíhají od tématu²⁵).

Pines (2002a:17–26; 220) uvádí tyto zdroje: letopisy státu Lǔ, informace převzaté z letopisů ostatních států, narativy, promluvy, citace z *Knihy písní* (*Shījīng* 詩經) a *Knihy dokumentů* (*Shūjīng* 書經), vstupy vypravěče,²⁶ písařské záznamy (*shǐjì* 史記).

Schaberg (2001:172–74; 322–23) uvádí následující zdroje: letopisy státu Lǔ, komentář k těmto letopisům, další písemné historiografické zdroje a anekdoty založené na ústní tradici.

Zuōzhuàn byl s největší pravděpodobností vytvořen ve státě Lǔ. Během více než dvou a půl století *Zuōzhuàn* odkazuje k Lǔ jako „my“ (*wǒ* 我), zatímco o politicích přicházejících do Lǔ odjinud se říká, že „přicházejí“ (*lái* 來). Lǔský vévoda je označován pouze „vévoda“ (*gōng* 公), zatímco k vládcům jiných států se odkazuje jmény, nebo alespoň názvy jejich států. Navíc na rozdíl od ostatních států, které se občas ze záznamů v *Zuōzhuàn*u vytrácí, je státu Lǔ neustále věnována pozornost a jeho vnitřní záležitosti jsou detailně popisovány (Pines 2002a:29).

²⁴ Ze zmínek roztroušených ve starověkých textech víme, že letopisy si vedly i státy Jin, Qí, Chǔ a Sòng a lze tedy předpokládat, že letopisecká praxe byla rozšířená po celé tehdejší Číně. Žádné z letopisů ostatních států se však nedochovaly.

²⁵ Blakeley (2004:223) nazývá tuto různorodou kategorii „Miscellany“. Velká část z těchto informací jsou přepracované analistické záznamy, z nichž některé jsou však s anály stylisticky již tak málo spjaté, že se lze domnívat, že byly – možná dokonce autorem finální verze *Zuōzhuàn*u – složeny speciálně pro účely rozvinutí narativů.

²⁶ Konkrétním jménem uvedené či anonymní záznamy typu *shūyǔ* 書曰, *lǐ yě* 禮也, *fēi lǐ yě* 非禮也, *jūnzǐ yuē* 君子曰, *Zhòngní yuē* 仲尼曰 používané k hodnocení či vysvětlování událostí.

2.4 promluvy a myšlenkové koncepce

Ve většině mnou analyzovaných pasáží hrají promluvy jednajících postav klíčovou roli. Autor výsledné verze *Zuōzhùànu* do nich mohl poměrně snadno zasáhnout a využít je pro naplnění svých ideologických potřeb.²⁷ Rozhodně se však nedá říci, že by tak činil vždy a bez výjimky.

Tradice zaznamenávání promluv je nejspíš stará jako čínská historiografie samotná. Krátké promluvy shangských králů pronesené během věštění nacházíme už na věštebných kostech. V západozhōuských nápisech na bronzích jsou zachyceny promluvy králů a často je zmíněn i písař, který promluvu zaznamenal (*zuòcè* 作冊). Podobný způsob zaznamenávání promluv nacházíme i v *Knize dokumentů*. Západozhōuští písaři nejspíš zaznamenávali pouze významné promluvy, jako například přísahy, důležitá prohlášení a královy příkazy. V době východních Zhōuů se tato praxe značně rozšířila a v *Zuōzhùànu* i *Guóyǔ* je zmíněna hned několikrát (Pines 2002a:24).

Dochované promluvy naznačují, že bylo zvykem prezentovat myšlenky a návrhy, jako například prohlášení, kritiku, pokyny apod., ve formě proslovů a rovněž poukazují na následné šíření těchto promluv v ústní nebo písemné²⁸ podobě (Li 2005:507). Co se týče věrohodnosti promluv, je pravděpodobné, že autentickými záznamy jsou především oficiální a veřejné proslovy, u kterých je větší šance, že byly skutečně zapsány, zatímco osobní komunikace, rozhovory mezi manželkami a konkubínami a rozhovory aktérů intrik a povstání jsou nejspíš pouze výmysly písařů (Li 2005:508).

Mezi některými badateli panuje nedůvěra ve spolehlivost promluv v *Zuōzhùànu*.²⁹ Jak již bylo zmíněno na začátku kapitoly, mnozí badatelé tvrdí, že promluvy použil autor, aby sloužily jeho ideologické agendě, která je obvykle definována jako „konfuciánská“ nebo, slovy Schaberga, „tradicionalistická“.³⁰ V souladu s tím předpokládají, že autor podřídil obsah promluv svým ideologickým potřebám (Pines 2002a:35). Druhý argument proti spolehlivosti promluv je, že jsou „ideologicky sjednocené“, což může být jediné výsledkem autorova přepsání nebo vymyšlení obsahu.³¹

Argumentace ve prospěch výrazného vlivu konfuciánské ideologie na promluvy

²⁷ Viz např. Schaberg (1997). Pines (2002a:260, pozn. 82) uvádí další významné zastánce tohoto názoru.

²⁸ Toho, že se promluvy šířily s největší pravděpodobností i v písemné formě si všiml už tángský učenec Liú Zhījī 劉知幾 (661–721), který poukázal na to, že některé z delších promluv komentují písaři a ministři z jiných států (Li 2005:507).

²⁹ O problematice spolehlivosti promluv podrobně Pines (2005:195–224). Pines považuje promluvy v *Zuōzhùànu* za poměrně spolehlivé a ukazuje, že ke skutečnému úpadku spolehlivosti zaznamenávaných promluv došlo až v době Válčích států, kdy začaly silně podléhat ideologickým potřebám jednotlivých autorů.

³⁰ Schaberg (1997) ukazuje, jak použití příkladů z minulosti a citace ze starších textů ovlivňuje obsah promluv a ustavuje konfuciánské myšlení jako klíč k pochopení historie.

³¹ Viz např. Watson (1989:XXI).

v *Zuōzhuanu* má však několik slabin. Pines (2002a:35) tvrdí, že kdo ovlivnil koho, je otázka interpretace a domnívá se, že podobnost mezi obsahem promluv v *Zuōzhuanu* a konfuciánskou ideologií může být interpretována jako důkaz intelektuálního vlivu doby Letopisů na Konfucia a jeho následovníky. V textu se navíc vyskytují promluvy, které se přičítají této domnělé ideologii a nelze je označit za konfuciánské.

Zuōzhuanu lze stěží připsat statusu textu sloužícího jediné ideologické agendě. O to se do značné míry pokouší například Lewis (1999:132–137), který sice správně poukazuje na to, že uspořádávacím principem v *Zuōzhuanu* je *lǐ* (obřadní náležitosti), kterým je lidská společnost definována a pomocí něhož má být udržována, avšak Lewis zachází s touto myšlenkou příliš daleko, když tvrdí, že *Zuōzhuan* vždy odmítá možnost vojenského vítězství strany, která se vzepře principům *lǐ* (Lewis 1999:136–17; 414–415, pozn. 141) a když tvrdí, že cílem *Zuōzhuanu* bylo vytvořit narativ o minulosti, kterým se potvrdila platnost konfuciánského učení a textů (Lewis 1999:132).³² Lewis tím opomněl narativy v *Zuōzhuanu*, které dávají na bitevním poli přednost rozhodné vojenské akci před *lǐ*.³³

Autor *Zuōzhuanu* obvykle zůstal věrný jeho zdrojům a vedle promluv, které vyznívají „hodně konfuciánsky“, uchoval velké množství promluv, které mají rozporuplné nebo žádné morální poselství. Jeho postoj tak lze definovat jako převážně, avšak nikoliv výlučně, konfuciánský. Výsledný text je konfuciánsky laděný, ale zároveň není násilně didaktický, což činí historii tak, jak ji popisuje, uvěřitelnější.

Schaberg (2001:8) si myslí, že relativní názorová konzistentnost *Zuōzhuanu* je spíše výsledkem kontinuity při výkladu historie doby Letopisů, která byla po generace udržována učiteli a studenty. Li (2007:33) se však domnívá, že *Zuōzhuan* mohl být i souborem narativů napsaných na základě analistických záznamů, kterými písaři, učitelé nebo poradci různých přesvědčení nabízeli různé výklady historie. *Zuōzhuan* by tím pádem zaznamenával různá pojetí politického pořádku ve 4. st., čímž by bylo možné vysvětlit občasné rozpory v morálním poselství a není to v rozporu s návrhem, že editor finální verze zastával převážně konfuciánské stanovisko.

³² Toto tvrzení je navíc poněkud matoucí, vezmeme-li v úvahu, že Lewis (1990:16) tvrdí, že v *Zuōzhuanu* je mnoho narativů, ve kterých není žádné jasné morální poselství, a obsahuje proslovy a jednání postav, které jsou cizí nebo přímo nepřátelské vůči konfucianismu doby Válčících států. Pro bližší „objasnění“ těchto rozporů viz také Pines (2009b:434, pozn. 8).

³³ Viz např. bitva u Hóng.

3. Klíčové pojmy

Pro bližší pochopení funkce jednotlivých zaznamenaných událostí a promluv v *Zuōzhuànu* je třeba věnovat prostor také stručnému shrnutí základních pojmů, s nimiž text běžně operuje. Schaberg (2001:154–160) podává výčet hlavních termínů, na základě nichž je vystavěn „svět“ promluv v *Zuōzhuànu* a popisuje významy, které jim tyto promluvy připisují. Tyto termíny běžně figurují v konfuciánské etice doby Válčících států. Jedná se o *yì* 義 (smysl pro správné)³⁴, *xìn* 信 (důvěryhodnost), *zhōng* 忠 (oddanost), *rén* 仁 (dobrotivost/šlechtnost), *zhì* 智 (inteligence), *dé* 德 (ctnost, morální autorita),³⁵ *dào* 道 (Cesta) a *lǐ* 禮 (obřadní náležitosti). Z těchto termínů se blíže věnuji pouze *lǐ* a *dé*, které figurují nejprominentněji v mnou analyzovaných pasážích. Navíc se zabývám ještě Nebesy *tiān* 天, která s předchozími „ctnostmi“ přímo nesouvisí.

Skupiny „ctností“ mohly být v prosloveh rovněž vyjmenovávány společně a poté označeny souhrnně jedinou.³⁶ Hlavní místo v rámci *Zuōzhuànu* náleží *lǐ*, obřadní náležitostí. *Lǐ* je jediným z těchto termínů, který se objevuje v definicích a promluvách týkajících se všech ostatních termínů. Zjednodušeně lze říci, že všechny ostatní termíny určují směr, kterým je nutno se ubírat, pokud chceme udržet správné *lǐ*.

3.1 obřadní náležitosti (*lǐ* 禮)

Lǐ je hlavním filozofickým pojmem v *Zuōzhuànu*, spolu s *dé* tvoří jeho ideologický základ³⁷ a je svým způsobem stavebním kamenem, kolem kterého jsou vystavěny narativy a pomocí něhož jsou následně i vysvětleny. Objevuje se v mnoha rozsáhlých promluvách a narativech a obvykle nese význam systému, pomocí něhož se má řídit lidské chování v rámci přirozeného fungování světa. V prosloveh se obvykle vytrácí primární význam *lǐ* (tj. určitý druh obřadu) a *lǐ* získává abstraktní konfuciánský nádech (tj. obřadní náležitosti).³⁸ Jak uvádí Schaberg (2001:293), pro

³⁴ Podrobně se tomuto pojmu věnuje Zádrapa 2014. Na základě jeho článku volím překlad „smysl pro správné“. Nabízí se i překlad smysl pro náležité, jelikož se jedná o pojem, který označuje to, co se sluší podle obřadních náležitostí *lǐ* (Zádrapa 2011:81).

³⁵ Olga Lomová v *Knize vrchních pisařů* (2012) překládá jako „morální autorita“. Pokud překládáme *dé* jako „ctnost“, dopouštíme se určitého zkreslení, neboť *dé* je do značné míry výsledkem ctnosti, nebo s ní jde ruku v ruce (Zádrapa 2011:85).

³⁶ Nejčastěji *dé* nebo *lǐ*. Např. „přijít o všechny čtyři ctnosti“ (四德皆失) v případě bitvy na Hánských pláních.

³⁷ Schaberg (2001:392, pozn. 180).

³⁸ Srov. také Cheng (2006:62–63).

dějepisce konce doby Letopisů představovalo *lǐ* také oddanost postupům používaným v minulosti a sloužilo jako klíč k pochopení minulých událostí.

Lǐ se stalo termínem, pomocí něhož mohl historik vyjmenovat všechny principy konzervatismu, které propagoval v prosloveh jednajících postav. Ať už šlo o pravidla obřadů, vztahů s „barbary“ či kterékoliv úrovně vlády od vévodů až po krále, vše bylo hodnoceno a zvažováno ve vztahu k *lǐ*. Přeměna *lǐ* z přesně vymezeného náboženského termínu v jeden z hlavních konceptů konfucianismu je výsledkem stovek proslovů, které historici zaznamenali a v nichž toto chápání *lǐ* obhajují.

Stejně tak principy, kterými se řídí vztahy krále a lenních knížectví a vztahy států mezi sebou, jsou založeny na představě, že tyto vztahy jsou determinovány obřady a měly by být udržovány v souladu s tradicí (Schaberg 2001:160).

V mnoha dalších případech je význam *lǐ* těsně spjat s nařízeními a pravidly a částečně se kryje s pojmem *fǎ* 法.³⁹ Klade důraz na účinnou administrativu, vojenskou disciplínu, připravenost na válku a prosazování zákonů a spravedlivých trestů a odměn (Li 2007:17).

Pines (2002a:90–103) klade počátky *lǐ* do doby dynastie Shāng 商 nebo dokonce do neolitu, samotný systém obřadních náležitostí však podle něj vznikl až v rámci zhōuské rituální reformy, která je doložena pouze archeologicky a v předaných textech není zmiňována. Na základě archeologických nálezů se lze domnívat, že snahou této reformy bylo stabilizovat politický a společenský život zdůrazněním rozdílů v postavení jednotlivých vrstev obyvatelstva a posílit kulturní jednotu mezi státy s zhōuskou kulturou.

Tato rituální reforma zapříčinila celkovou ritualizaci zhouského společenského a politického života. Do systému složitých obřadů nebyla zahrnuta pouze pravidla pro obětování, ale také činnost dvora, hlavní podniky vládce, mezistátní setkání a válčení. Obřadní funkce každého aristokrata byla určena jeho rankem a postavením v rámci rodu určeným na základě jeho věku. Tento obřadní systém tak upevnil v rodech i ve státech hierarchický společenský pořádek (Pines 2002a:90).

Je však důležité, že v západozhōuské době se takto definované obřadní náležitosti označovaly *yí* 儀 (obřadnost) nebo *wēiyí* 威儀 (důstojnost a obřadnost) a *lǐ* označovalo ještě pořád převážně obětní rituály a ve smyslu obřadních náležitostí se začalo toto slovo běžně používat až v době Letopisů.

³⁹ Viz např. Zhuāng 27.5 (1:257), Wén 6.1 (2:596), Wén 18.7 (2:692–702).

3.2 ctnost, morální autorita (*dé* 德)

Dé je jedním z klíčových filozofických pojmů čínského starověku, ale zároveň je také jedním z nejmnohotvárnějších a nejproměnlivějších.⁴⁰ Původně označoval vládcovu charizmatickou sílu, na základě níž přitahoval a získával podporu lidí a byl hoden mandátu Nebes (*tiānmìng* 天命) a podpory nadpřirozených sil. Tento původní význam učinil *dé* těsně spjatou s osobou panovníka. Ten měl za povinnost zdokonalovat a očišťovat jeho charizmatickou *dé*. Slabá *dé* mohla ohrozit jeho pozici a postupně vést až ke ztrátě mandátu Nebes.

Přestože *dé* vznikla na náboženském podkladě, brzy získala nové významy jako například „moc“. V pozdně západozhōuské době se *dé* začala spojovat především s laskavostí a odkazovala k vlídnému způsobu, kterým by měl panovník zacházet s poddanými. V souvislosti s tím *dé* získala také etické prvky, neboť od držitele *dé* se očekávalo chování v souladu s morálními normami odpovídajícími jeho postavení, obzvláště pak zdrženlivost při pití alkoholu a vyvarování se prostopášnosti (Pines 2002a:180–181).

V *Zuōzhùànu* je pojem *dé* používán retrospektivně a označuje obvykle moc a „ctnost“ domu Zhōu prostřednictvím kladení důrazu na staré politické pořádky a věrnost na základě příbuzenských vazeb. Obvykle je spojován se správnou vládou, dobročinnou vnitrostátní politikou a uvážlivým neagresivním přístupem k okolním slabším státům. *Dé* se tak běžně objevuje v rozpravách a doporučeních ohledně správného jednání, pomocí kterého mají ministři a panovníci spravovat stát. Stejně jako s ostatními pojmy spadajícími do okruhu „ctností“, i s *dé* je v *Zuōzhùànu* manipulováno, aby pomocí ní bylo lze ospravedlnit ústupky, podřízení se v zájmu sebezachování či odhodlání zničit nepřítele (Li 2007:18).⁴¹

Pines (2002a:184–186) rovněž poukazuje na to, že *dé* je v rámci *Zuōzhùànu*, především ve starších promluvách, synonymní s dobrotivostí *rén*, která obvykle také odkazuje k vlídné politice, a cituje několik úryvků, z nichž je zřejmé, že tyto dva pojmy bylo možné bez problému zaměňovat. Jediný patrnější rozdíl oproti *dé* je ten, že pojem *rén* mohl od druhé poloviny 6. st. – alespoň jak se to jeví na základě promluv, které se hlásí k této době – odkazovat i k laskavosti mezi osobami téhož postavení, nikoliv pouze k laskavosti vládce k poddaným.

⁴⁰ Pines (2002a:180), Zádrapa (2011:85).

⁴¹ Viz např. Xiāng 27.4 (4:1246–1251), Chéng 17.10 (3:985–989).

3.3 Nebesa (*tiān* 天)

Brooks (2003) dělí Nebesa do pěti vývojových stádií, ze kterých je patrné, že Nebesa v *Zuōzhuanu* prošla vývojem, během kterého se nejprve vyprázdnila jejich nadpřirozená podstata a byl jim připsán určitý „etický“ rozměr, který se však nakonec rovněž vyprázdnil a Nebesa přestala brát v potaz „dobré“ jednání.⁴² Těchto pět fází je popsáno zhruba následovně:

1. (Nebesa přijímající oběti): správné obětování je dostačující, aby se předešlo katastrofám.
2. (pasivní Nebesa): přečiny jednotlivců jsou zodpovědné za katastrofy. Nebesa pomocí katastrof trestají toho, kdo jedná špatně, popřípadě pomáhají uspět tomu, kdo jedná správně.
3. (aktivní Nebesa): Nebesa nadále vynucují morální jednání, ale zároveň řídí události a využívají lidi k naplnění jejich záměrů. Během tohoto procesu rozhodují o vzestupu a pádu rodů a států.
4. (přechodná fáze Nebes): vyprazdňuje se etický rozměr a rozvíjí se realistické vnímání Nebes. Objevují se pochyby o správnosti vnímání úlohy Nebes v minulosti.
5. (přírodní Nebesa⁴³): Nebesa jsou považována za ustavující, ale zároveň neutrální k lidem. Výsledky událostí jsou určeny vojenskou výhodou, mocí a politickou účelností. Pokud je v pasážích, ve kterých figurují Nebesa v této fázi, použit pojem *dé*, je v podstatě definován jako služba státu.

Pines (2002a:55-88) zastává názor, že obraz Nebes tak, jak se vyvíjí v *Zuōzhuanu*, odráží skutečný vývoj vnímání Nebes v době Letopisů. Podle Brooks (2003:60) však tento vývoj Nebes⁴⁴ odráží vývoj čínského myšlení ve 4. st., nikoliv skutečnou proměnu vnímání Nebes v době Letopisů.

Na závěr je dobré uvědomit si, že i s Nebesy je v rámci *Zuōzhuanu* manipulováno ve snaze učinit morální poselství úplnějším a pochopitelnějším. Podobně jako v případě *dé* jsou Nebesa opakovaně využita například k ospravedlnění ústupků (potažmo zdrženlivosti) či agrese (Li

⁴² Blakeley (2004:265, pozn. 151) uvádí, že Brooks analyzovala pouze narativy, což značně podkopává její tvrzení, že jde o text ze 4. st.

⁴³ Brooks (2003:60) nazývá tuto fázi také „post-virtue phase“ („post-ctnostná fáze“).

⁴⁴ Jsem si plně vědom toho, že od 4. fáze by již bylo klidně možné psát ‚nebesa‘ místo ‚Nebesa‘, zvláště s přihlédnutím k tomu, že pojem *tiān* 天 nabývá za Válčích států spíše význam ‚příroda‘. Viz také Zádřapa (2011:86).

4. Rozbory vybraných bitev v *Zuōzhùdùn*

V této části práce překládám, analyzuji a podrobně komentuji úryvky, které dobře ilustrují všechny poznatky shrnuté v teoretické části práce. Všímám si také zvláštností ve struktuře textu, které jsou autory využity ke zdůraznění morálního poselství, které výsledky bitev implicitně obhajují. U prvních tří bitev podávám stručný úvod, v němž nastiňuji historické okolnosti bitvy, podávám dílčí závěry a poukazuji na to, čemu je nejzbytné při čtení dané bitvy věnovat pozornost. Z důvodu přehlednosti podávám určité dílčí závěry také přímo u přeloženého textu jako součást rozboru. V případě, že je pro úplnost žádoucí doplnit ještě další závěry, pak jsou uvedeny hned za poslední analyzovanou pasáží.

Bitva na Hánských pláních je jakožto hlavní ukázka analyzována téměř „se vším všudy“. Jediné pasáže, kterým jsem se nevěnoval, jsem byl nucen opomenout kvůli již tak velmi rozsáhlým překladům a zpravidla na ně upozorňuji alespoň v poznámkách. V případě bitev u Yáo 堯 a u Bi 邲 jsem vybral pouze klíčové události, které jsou analyzovány v nejzazší stručnosti a slouží především pro porovnání s předchozími třemi bitvami.

4.1 bitva na Hánských pláních 韓原 (645)

Jak už tomu v době Letopisů často bývá, po smrti jinského vévody Xiàna (Jìn Xiàn gōng 晉獻公; vládl 675–651) vypukly ve státu Jin boje o moc a nástupnická krize. Z té nakonec vzešel vítězně Yíwú, jeden ze synů vévody Xiàna, známý jako vévoda Hui (Jìn Hui gōng 晉惠公; vládl 650–637). Přestože se Yíwú udržel u moci čtrnáct let, jeho vládu v podstatě po celé její trvání provází problémy způsobené jeho prohnílostí, nekompetencí a neschopností jednat v souladu s obřadními náležitostmi. Po porážce v bitvě na Hánských pláních je Yíwú zajat a odvečen do státu Qín, kde nakonec vyvázne životem jen díky chytrému zásahu jeho sestry, která je provdaná za Qínského vládce (ZT [1:251]).

⁴⁵ Ospravedlnění volby nepronásledovat nepřátelskou armádu viz např. Huán 6.2 (1:119), ospravedlnění agrese pak např. Xiāng 25.10 (4:1219).

Bitva mezi Qín a Jin na Hánských pláních je v rámci kroniky *Zuǒzhuàn* příkladem toho, co se stane, když proti sobě stanou na bojišti stát řízený schopným vládcem, který zvažuje rady svých hodnostářů a jedná v souladu s obřadními náležitostmi a přesný opak takového vládce.

Stát Qín, který je zde příkladem dobře spravované země, řídil schopný vévoda Mù (Qín Mù gōng 秦穆公; vládl 659–621), někdy považovaný za jednoho z hegemonů, který naslouchal radám svých ministrů⁴⁶ a řídil se obřadními náležitostmi. Naproti tomu stát Jin řídil neschopný Yíwú, který svým jednáním nevyhnutelně přivedl svoji zemi na pokraj záhuby.

Zároveň je však nutné poznamenat, že ne všechna rozhodnutí, která Yíwú učinil, byla jednoznačně zlomyslná. Jak poznamenává Egan (1977:327), vládce může často zvolit špatnou alternativu jen proto, že odmítne poslechnout (*bù tīng* 不聽) radu moudrého ministra, což ve výsledku může zapříčinit porážku v bitvě. Nicméně i tyto „praktické“ rady mají obvykle určitý morální podtón.

Pro výsledek této bitvy jsou však podle autorů textu rozhodující i další faktory, jako například nebeská znamení. Ve výsledku to znamená, že je nabídnuto určité „paralelní vysvětlení“, tedy že za výsledek nejsou zodpovědné jen činy lidí, ale rovněž zásahy Nebes. Věštby předvídají výsledek a naznačují, že události řídí Nebesa. Zároveň ale autoři textu Yíwúho opakovaně popisují jako vládce, který odmítá kritiku ministrů a selhal ve všech ohledech a nakonec dochází implicitně k závěru, že pohromu pro Jin přivodil právě sám Yíwú, nikoliv Nebesa (Lewis 1999:137).

Na závěr je nezbytné dodat, že v *Zuǒzhuàn*u v zásadě nenajdeme narativ popisující průběh bitvy na Hánských pláních jako takové,⁴⁷ pouze nespočet předpovědí a vysvětlení jejího konečného výsledku (Li 2007:162).

⁴⁶ Především slavného ministra Bǎilǐ Xīho 百里奚 přezdívaného „Pět beraních koží“. Svoji přezdívku získal údajně poté, co byl vykoupen za cenu pěti beraních kůží.

⁴⁷ Záznamy objasňující události vedoucí k jínské porážce, které jsem vybral a přeložil pro tuto práci, což rozhodně nejsou všechny, mají rozsah zhruba 1000 znaků. Záznam bitvy samotné (do chvíle než je Yíwú zajat) čítá pouhých 67 znaků.

4.1.1 rozbor vybraných pasáží k bitvě na Hánských pláních

六年，春，晉侯使賈華伐屈。夷吾不能守，盟而行。將奔狄，卻芮曰：「後出同走，罪也，不如之梁。梁近秦而幸焉。」乃之梁。

V šestém roce na jaře vyslal jinský vévoda Jiǎ Huáho, aby zaútočil na Qū. Yíwú nedokázal Qū ubránit. Uzavřel přísežnou smlouvu a odešel.⁴⁸ Chystal se utéct k barbarům Dí, ale Xì Ruì řekl: „Poté, [co někdo opustil stát, také] odejít a utéct na stejné místo, by Vás učinilo vinným [v očích Jinů].⁴⁹ Bude lepší, když půjdete do Liáng. Liáng leží blízko Qín a je v jeho přízni. [Yíwú] tedy odešel do Liáng.
(Xī 6.1; ZT 1:280; Yáng 2:342)

Yíwú se chystá stejně jako Chóng'ěr utéct k barbarům Dí, ale nakonec se rozhodne řídit radou Xì Ruie a získat si přízeň u Qín. Tato pasáž je počátkem Yíwúho získávání přízně u Qín, které nakonec de facto zradí.

晉卻芮使夷吾重賂秦以求入，曰：「人實有國，我何愛焉？入而能民，土於何有？」從之。

Jinský Xì Ruì nabádal Yíwúho ke štědrému obdarování Qín, aby [Yíwú] získal [podporu] při vstupu [do Jin]. [Xì Ruì] řekl: „Když drží kontrolu nad státem někdo jiný, proč bychom litovali darů? Vstoupíte-li do státu a budete-li schopni získat si přízeň lidu, jaké byste měli starosti se [získáním] území? Yíwú se řídil jeho radou.
(Xī 9.6; ZT 1:296; Yáng 2:360)

Yíwú se rozhodl znovu následovat radu Xì Ruie a dále si získávat přízeň u Qín, tentokrát pomocí darů. Poprvé jsou zmíněny Yíwúho motivy pro obdarování Qín, které probíhá zcela evidentně za účelem uchopení moci ve státu Jin. Jak se později ukáže, Yíwú neměl zájem náležitě vycházet se sousedními státy a to včetně Qín, přestože jen díky jeho pomoci se dostal na jinský trůn. Xī 9.6 je počátečním bodem, od něhož všechny pasáže týkající se Yíwúho jasně naznačují, jakým směrem se bude ubírat bitva u Hán a jeho konečný osud. Je dobré mít na paměti, že ani Qínové si nebyli jednoznačně jistí tím, zda by měli Yíwúho vůbec podporovat⁵⁰ (Li 2007:161).

⁴⁸ Yáng (2:342) se domnívá, že se mohlo jednat o smlouvu, zaručující, že se Yíwú později vrátí a Qū pomůže.

⁴⁹ Xì Ruì tím odkazuje k útěku Chóng'ěra k barbarům Dí (Xī 5.2 [2:333]). Kdyby Yíwú utekl na stejné místo, Jinští by vůči němu pochopitelně pojali podezření.

⁵⁰ V Xī 9.6 (2:360–362) předvídá qínský ministr Gōngsūn Zhī 公孫枝, že Yíwú nebude schopen uklidnit situaci ve státě Jin. Naopak vévoda Mù se domnívá, že by mělo Qín Yíwúho podporovat právě kvůli jeho nedostatkům (Li 2007:161).

夏, 四月, 周公忌父、王子黨會齊隰朋立晉侯。晉侯殺里克以說。將殺里克, 公使謂之曰: 「微子, 則不及此。雖然, 子殺二君與一大夫, 為子君者, 不亦難乎?」對曰: 「不有廢也, 君何以興? 欲加之罪, 其無辭乎? 臣聞命矣。」伏劍而死。

V létě, ve čtvrtém měsíci, se zhōuský vévoda Jifū a Wángzǐ Dǎng setkali s qíským Xí Péngem, aby ustavili [Yíwúho] jinským vévodou. Jinský vévoda se rozhodl popravit Lǐ Kèho, aby demonstroval, [jak bude vládnout].⁵¹ Když ho hodlali popravit, vévoda za ním někoho poslal, aby mu řekl: „Kdyby nebylo Vás, nikdy bych tuto pozici nezískal. I když je tomu takto, zabil jste dva vládce a jednoho velmože. Cožpak to není pro toho, kdo Vám vládne, těžké?“ [Lǐ Kè] odpověděl: „Jak byste zvýšil [svoje postavení], kdybych se jich nezbavil? Pokud mě [však] chcete obvinít, cožpak byste si nenašel důvod? Poslechnu Váš rozkaz.“ [Nato] nalehnul na meč a zemřel. (Xī 10.2; ZT 1:300; Yáng 2:364)

Yíwú dává zabít Lǐ Kèho, který mu pomohl na trůn, ale dopustil se při tom několika vražd (viz Xī 9.4 [2:358–360]). I přesto, jak se později ukáže a jak z textu vyplývá, Yíwú zřejmě nejednal správně. Konečné poselství této pasáže je poněkud rozporuplné, nicméně se zdá, že problém s popravou Lǐ Kèho spočívá především v tom, že k ní Yíwú přistoupil z důvodu zvýšení svojí prestiže či alespoň k vytvoření zdání vnitřní stability a dobré správy země mezi lenními knížaty. Jinými slovy, pro Yíwúho bylo sice výhodné, když se Lǐ Kè zbavil jeho odpůrců, ale kvůli jeho prohřeškům si nemohl dovolit nechat ho žít, nehledě na to, že pro něj udělal všechnu „špinavou práci“.

晉侯改葬共太子。秋, 狐突適下國, 遇太子。太子使登, 僕, 而告之曰: 「夷吾無禮, 余得請於帝矣, 將以晉畀秦, 秦將祀余。」

對曰: 「臣聞之: 『神不歆非類, 民不祀非族。』君祀無乃殄乎? 且民何罪? 失刑、乏祀, 君其圖之!」

君曰: 「諾。吾將復請。七日, 新城西偏將有巫者而見我焉。」許之, 遂不見。及期而往, 告之曰: 「帝許我罰有罪矣, 敝於韓。」

⁵¹ Doslova „aby podal vysvětlení“. Jinský vévoda tím ukázal, že hodlá trestat ty, kdo se dopustili zločinů. (Yáng [2:364]: 以說, 謂示討惡之義)

Jinský vévoda znovu pohřbil následníka trůnu Gònga.⁵² Na podzim, [když] šel Hú Tū do vedlejšího hlavního města,⁵³ potkal následníka trůnu [Gònga].⁵⁴ Následník trůnu [Gòng] ho [vyzval], aby nastoupil [na vůz] a dělal řidiče⁵⁵ a oznámil mu: „Yíwú nemá [smysl pro] obřadní náležitosti.⁵⁶ Nejvyšší božstvo vyslyšelo moji žádost, stát Jin daruje Qínům a ti mi budou obětovat.“

[Hú Tū] odpověděl: „Slyšel jsem toto: „Duchové si nevychutnávají [obětiny od těch, kdo] nejsou jejich příbuzní, lidé neobětují těm, kdo nejsou z jejich rodu.“ Nepřestalo by se Vám [tedy] obětovat? Navíc, jakou vinu nese lid? Chybně trestat a přijít o obětování, měl byste to, pane, dobře zvážit!

Vládce⁵⁷ řekl: „Pravda, znovu požádám [nejvyšší božstvo]. Po sedmi dnech bude na západě Xīnchéngu šaman, skrze kterého se se mnou setkáš.“ [Hú Tū] s tím souhlasil a [následník trůnu Gòng] nato zmizel. Když nadešel čas, [Hú Tū] šel [na smluvené místo] a [šaman] mu oznámil: „Nejvyšší božstvo souhlasí s mojí [žádostí] potrestat viníka, bude poražen u Hán.“

(Xī 10.3; ZT 1:300; Yáng 2:365)

Yíwú porušil rituální náležitosti (*wú lǐ* 無禮) tím, že způsobil smrt Lǐ Kěho, který mu pomohl na trůn a nejspíš také tím, že si vzal za ženu manželku jeho zesnulého nevlastního bratra Shēnshēnga. To vyprovokuje hněv Shēnshēnga, jehož duch se zjeví Hú Tūovi, se kterým vede rozhovor – či spíše vyjednávání – a nakonec předpovídá prohru Yíwúho v bitvě na Hánských pláních. Uvedení přesného místa bojiště není pro takovéto předpovědi v rámci *Zuǒzhùànu* úplně neobvyklé.⁵⁸ Případ ducha plnicího roli prostředníka věštby, či chceme-li tlumočníka vůle Nebes, která jsou ochotna vyjít vstříc jeho žádosti, je však ojedinělý (Lewis 1999:137).

天王使召武公、內史過賜晉侯命，受玉脩。過歸，告王曰：「晉侯其無後乎！王賜之命，而脩於受瑞，先自棄也已，其何繼之有？禮，國之幹也；敬，禮之興也。不敬，則禮不行；禮不行，則上下昏，何以長世？」

⁵² V *Zuǒzhùànu* vystupuje rovněž pod jmény Gòngzǐ 共子 a Shēnshēng 申生. V roce 656 spáchal sebevraždu kvůli podezření ze zrady a nejspíš nebyl náležitě pohřben. Yíwú se rozhodl Shēnshēng znovu pohřbit i se všemi rituálními náležitostmi. V *Guóyǔ*, Jin yǔ 3, se říká, že když bylo Shēnshēngovo tělo vykopáno, silně páchlo. Lidé ze státu Jin zpívali: „Charakternost nebyla oplacena. Kdo je tedy zodpovědný za ten zápach?“ Podle popěvku je za odpornost Shēnshēngova těla zodpovědná Yíwúho nectnost (ZT [1:300, pozn. 138]).

⁵³ Vedlejším hlavním městem bylo Qūwò 曲沃, známé též jako Nové Město (Xīnchéng 新城). Qūwò bylo mocenskou základnou vedlejší jinské rodové větve, která nakonec získala kontrolu nad státem Jin. Podrobněji Loewe; Shaughnessy (1999:558).

⁵⁴ Tj. potkal jeho ducha.

⁵⁵ Hú Tū býval Shēnshēngovým řidičem.

⁵⁶ Zde naráží asi také na to, že si Yíwú vzal za ženu paní Jiǎ (Jiǎjūn 賈君), která byla nejspíš vdovou po Shēnshēngovi.

⁵⁷ Použití slova *jūn* 君 je zvláštní. Podle Yáng (2:366) autor textu převzal slovo, kterým Hú Tū Shēnshēng oslovil v jeho promluvě.

⁵⁸ Pro bitvu na Hánských pláních je ve věštbach a předpovědích uvedeno přesné místo dokonce dvakrát. Podruhé ho zmiňuje v Xī 15.4 (2:397–398) písař Sū (*shǐ* Sū 史蘇) pod názvem Zōngqǐū 宗丘, které Dù Yù ztotožnil s Hánskými pláněmi (Li 2007:164). Další přesná předpověď místa, na kterém dojde k bitvě, je uvedena v případě bitvy u Yáo.

Nebesý ustavený král poslal shàoského vévodu Wùho a dvorního písaře Guò, aby jmenovali [Yíwúho] jìnským vévodou.⁵⁹ [Když jìnský vévoda] přijímal [obřadní] nefrit, choval se nedbale. Guò se vrátil a sdělil to králi, řka: „Jìnský vévoda zřejmě nebude mít následníky! Vy jste ho, králi, jmenoval [vévodou] a on se choval nedbale, když přijímal obřadní nefrit. Když už dříve zavrhnul sám sebe, jaké by mohl mít následníky? Rituální náležitosti jsou pilířem státu a uctivost je jejich vozem. Když se někdo chová neuctivě, rituály nejsou vykonávány. Pokud rituály nebudou vykonávány, nastane zmatek [v pořádku] mezi nadřízenými a podřízenými. Čím by tedy mohl zajistit trvání [svého rodu] po příští generace?“
(Xī 11.2; ZT 1:304; Yáng 2:369)

Už samotný Yíwúho přístup ke jmenovací ceremonii nevěští pro stát Jin nic dobrého. Dvorní písař Guò (*nèishǐ* Guò 內史過) předpovídá (stejně jako písař Sū [Xī 15.4]) zánik Yíwúho rodu na základě porušení rituálních náležitostí a neuctivosti. Yíwú si tak odcizil i Zhōuy, kteří drželi mandát nebes.

冬, 晉薦饑, 使乞糴于秦。秦伯謂子桑: 「與諸乎?」對曰: 「重施而報, 君將何求? 重施而不報, 其民必攜; 攜而討焉, 無眾必敗。」

謂百里: 「與諸乎?」對曰: 「天災流行, 國家代有。救災恤鄰, 道也。行道有福。」

丕鄭之子豹在秦, 請伐晉。秦伯曰: 「其君是惡, 其民何罪?」秦於是乎輸粟于晉, 自雍及絳相繼, 命之曰「汎舟之役」。

V zimě byl v Jin druhý rok v řadě hladomor. Někoho poslali, aby požádal o obilí v Qín. Qínský vévoda oslovil Zǐ Sānga: „Dáme jim ho?“ [Zǐ Sāng] odpověděl: „Když jim znovu prokážete velkorysost a oni se odvděčí, co víc byste mohl, veličenstvo, žádat? Když znovu prokážete velkorysost a [jìnský vládce] se neodvděčí, určitě si odcizí lid. Když si odcizí lid a vy ho půjdete potrestat, nebude mít [podporu] mas a zajisté bude poražen.

[Qínský vévoda] oslovil Bǎilího: „Dáme jim ho?“ [Bǎilǐ] odpověděl: „Přírodní pohromy se šíří a pohybují [z místa na místo], vystřídají se v každém státu. Pomocť těm, které sužují přírodní pohromy, a soucítit se sousedním [státem], to je správné jednání. Budeme-li jednat správně, budeme mít štěstí.“⁶⁰

Pí Zhèngǔv syn Bào byl v Qín a žádal, aby zaútočili na Jin. Qínský vévoda řekl: „Jejich vládce, to je ten, kdo je prohnílý, jakou vinu má jeho lid?“ Qín nato přepravilo obilí do Jin. Z Yōng do Jiàng [pluly lodě] jedna za druhou.⁶¹ Pojmenovali to „kampaň plujících lodí“.

(Xī 13.4; ZT 1:308; Yáng 2:376)

⁵⁹ Doslova „aby udělili jìnskému vévodovi jmenování“.

⁶⁰ Lze rovněž přeložit jako „Půjdeme-li po správné cestě, budeme mít štěstí.“ Stejně tak *dào* 道 v předchozí větě lze přeložit jako „Vydat se správnou cestou.“

⁶¹ Lodě mohly doplnout z qínského hlavního města Yōng 雍 až do jìnského hlavního města Jiàng 絳. Po řece Wèi (Wèihé 渭河) dopluly k Žluté řece (Huáng hé 黃河) a poté po řece Fén (Fénhé 汾河) až do Jiàng (ZT 1:310, pozn. 163).

Úryvek shrnuje další z klíčových faktorů vedoucích k porážce státu Jin na Hánských pláních, totiž ctnost a správné jednání ve státě Qin. Vévoda Mù se řídí radami vážených hodnostářů Zi Sānga a Bǎilǐ Xīho. Panování náležitých hodnot ve státě Qin je zřejmé z toho, že oba dotázaní ministři se shodují v tom, že je správné pomoci sousednímu státu v nesnázích.

Z toho, že se vévoda zeptá pro jistotu obou, je zase zřejmá jeho svědomitost a snaha dobrat se pravé podstaty věci.⁶² Qínský vévoda má také soucit s jinským lidem, který není odpovědný za zkaženost svého vládce, a není ochotný nechat ho trpět nebo dokonce zneužít jeho oslabení k útoku, jak navrhuje Pí Zhèngův syn Bào.

秋, 八月辛卯, 沙鹿崩。晉卜偃曰:「期年將有大咎, 幾亡國。」

Na podzim, v osmém měsíci v den *xīnmǎo*, se zřítila hora Shālù. Jinský věstec Yǎn pravil: „Příští rok se stane velká pohroma, která téměř zahubí stát.“
(Xī 14.3; ZT 1:310; Yáng 2:379)

V reakci na Yíwúho porušování rituálních náležitostí se zřítila hora Shālù. Podle ZT (1:311, pozn. 168) se nejspíš jednalo o velký půdní sesuv.

Jak upozorňuje Jakub Maršálek (2010:57), přinejmenším od doby Válčících států mohly být přírodní katastrofy jako záplavy a sucha, stejně jako nezvyklé přírodní úkazy a výskyt deformovaných zvířat, chápány jako odraz špatné vlády a brzkého zániku státu či dynastie. V tomto chápání přírodní svět až jakýmsi mechanickým způsobem reaguje na morální úpadek ve světě lidí, jehož primární příčinou je vládce, který je spojnicí mezi těmito světy.

⁶² Srov. např. také Xī 15.4 (ZT [1:316]).

冬, 秦饑, 使乞糴于晉, 晉人弗與。慶鄭曰: 「背施, 無親; 幸災, 不仁; 貪愛, 不祥; 怒鄰, 不義。四德皆失, 何以守國?」

虢射曰: 「皮之不存, 毛將安傅?」慶鄭曰: 「棄信背鄰, 患孰恤之? 無信, 患作; 失援, 必斃。是則然矣。」虢射曰: 「無損於怨, 而厚於寇, 不如勿與。」慶鄭曰: 「背施幸災, 民所棄也。近猶讎之, 況怨敵乎?」弗聽。退曰: 「君其悔是哉!」

V zimě byl v Qín hladomor. Někoho poslali, aby požádal o obilí v Jin, ale Jinští jim ho nedali. Qìng Zhèng řekl: „Ten, kdo se otočí zády k velkorysému skutku, přijde o blízké spojení.“⁶³ Ten, kdo [nachází] štěstí v utrpení [druhých], není dobrotivý. Ten, kdo je hamižný stran toho, čeho si cení, nebude mít štěstí.⁶⁴ Ten, kdo našťve sousední [stát], nemá smysl pro správné. Přijdeme-li o všechny čtyři ctnosti, čím ochráníme stát?“

Guó Shè pravil: „Kdyby nebylo kůže, na čem by držely vlasy?“⁶⁵ Qìng Zhèng řekl: „[Když jeden] odvrhne důvěryhodnost a otočí se zády k sousednímu [státu], kdo s ním bude mít soucit, až se bude trápit on? [Když není člověk] důvěryhodný, vyvstanou starosti a ztratí-li ty, kdo ho podporují, zajisté zahyne. Toto je přesně takový případ. Guó Shè řekl: „Jejich nenávisť vůči nám se nijak nezmenší a [navíc] učiníme nepříteli bohatším. Bude lepší, když jim [obilí] nedáme. Qìng Zhèng řekl: „Otočit se zády k velkorysému skutku a [nacházet] štěstí v utrpení [druhých] je něco, co lid zavrhne. Když i ti, kteří jsou vládci blízcí, ho stejně budou nenávidět, co teprve nepřítel, kterého nesnáší?“ [Jinský vévoda radu] neposlechl. [Qìng Zhèng] se stáhnul, řka: „Toho bude vládce zřejmě litovat!“ (Xī 14.4; ZT 1:312; Yáng 2:380)

Začátek tohoto úryvku je téměř dokonale paralelní se Xī 13.4 (2:376), což je nejspíš využito autory textu ke zdůraznění dokonalého protikladu mezi Qín a Jin. Na scénu se poprvé v mnou vybraných pasážích dostává jinský ministr Qìng Zhèng, který se až do samotného konce bitvy na Hánských pláních snaží Yíwúho přivést na správnou cestu a zachránit Jin před blížící se porážkou.

Poněkud v protikladu k Qìng Zhèngově argumentaci o čtyřech ctnostech zde vystupuje se svým názorem Guó Shè 虢射, který přistupuje k celému řešení pragmaticky – Qínům nemá smysl dávat vlasy (obilí), jelikož bez kůže (dříve přislíbená města) stejně nemají na čem držet. To znamená, že podle Guó Shèho by Qín stejně na Jin nejspíš zaútočilo a navíc by bylo posíleno jejich zrnem.⁶⁶

⁶³ Egan (1977:329, pozn. 18) zde chápe *qīn* 親 jako ‚city, soucit s druhými‘ a říká, že jde o první ze čtyř vyjmenovaných ctností. Dle mého názoru je však obtížné určit, co přesně je vlastně považováno v této šestnácti znakové paralelní pasáži za ony čtyři ctnosti (*sì dé* 四德), jelikož je stěží představitelné, že *xiáng* 祥, zde nejspíš ve významu ‚štěstí‘, by byla ctnost. Překládám podle Yáng (2:380).

⁶⁴ K pochopení této problematické věty viz Yáng (2:380).

⁶⁵ Kůže nejspíš odkazuje k městům, která Jin přislíbilo věnovat Qínům a vlasy jsou qínská žádost o obilí. Guó Shè se tedy nejspíš snaží poukázat na to, že i pokud jim pošlou obilí, Qín bude stále požadovat přislíbená města (ZT 1:312, pozn. 171).

⁶⁶ Viz také Egan (1977:329).

Svůj ohlas v tomto úryvku nachází i předchozí argument qínského Zǐ Sānga,⁶⁷ který zde opakuje ve svém – opět do značné míry paralelním – podání Qìng Zhèng.⁶⁸ Vzniká tak určité „pojítka“ mezi schopnými rádci panovníků na obou stranách, které činí Yíwúho blížící se porážku o to pravděpodobnější.

晉侯之入也, 秦穆姬屬賈君焉, 且曰: 「盡納群公子。」 晉侯烝於賈君, 又不納群公子, 是以穆姬怨之。 晉侯許賂中大夫, 既而皆背之。 賂秦伯以河外列城五, 東盡虢略, 南及華山, 內及解梁城, 既而不與。 晉饑, 秦輸之粟; 秦饑, 晉閉之糴, 故秦伯伐晉。

卜徒父筮之, 吉: 「涉河, 侯車敗。」 詰之。 對曰: 「乃大吉也。 三敗, 必獲晉君。 其卦遇蠱䷑曰:

千乘三去,
三去之餘,
獲其雄狐。

夫狐蠱, 必其君也。 蠱之貞, 風也; 其悔, 山也。 歲云秋矣, 我落其實, 而取其材, 所以克也。 實落材亡, 不敗, 何待?」

Když jínský vévoda vstoupil do Jin, Mù Jī z Qín mu svěřila paní Jiǎ a řekla: „Přiveďte všechny urozené syny [zpět do státu].“ Jínský vévoda měl poměr s paní Jiǎ a navíc nepřivedl urozené syny [zpět do státu] a Mù Jī ho proto nesnášela. Jínský vévoda souhlasil s obdarováním velmožů střední třídy, ale poté se k nim obrátil zády. Qínskému vévodovi [přislíbil] darovat pět měst za Žlutou řekou. Na východě sahala až ke Guó Lüè, na jihu k hoře Huá a na bližším břehu řeky k městu Jiěliáng, ale poté je nedal. Když byl v Jin hladomor, Qín k nim přepravilo svoje obilí. Když byl hladomor v Qín, Jin zastavilo dodávky obilí do Qín. Proto qínský vévoda zaútočil na Jin.

Věštec Túfǔ o tom věstil z řebříčku a výsledek byl příznivý: „Při překračování řeky se vůz [jínského] vévody porouchá.“ [Qínský vévoda] se ho na to vyptával. [Věštec] odpověděl: „Je to vskutku velmi příznivé. Není pochyb o tom, že poté co je třikrát porazíme, zajmeme jínského vládce. Hexagram, ke kterému jsme došli, je „škůdce“ (䷑), který říká:

Tisíc vozů třikrát odjíždí,
[jeden z těch, kteří] zůstali poté, co vozy třikrát odjely,
chytil lišáka.

⁶⁷ „Když znovu prokážete velkorysost (*shì* 施) a [jínský vládce] se neodvděčí, určitě si odcizí lid (*mín* 民).“ Xī 13.4 (2:376).

⁶⁸ „Otočit se zády k velkorysému skutku (*shì* 施) a [nacházet] štěstí v utrpení [druhých] je něco, co lid (*mín* 民) zavrhně.“ Xī 14.4 (2:381).

Liška je „škůdce“, to je zajisté jejich vládce. Spodní trigram [hexagramu] „škůdce“ je „vít“ a horní je „hora“. Rok dospěl k podzimu. Shodíme jejich ovoce a sebereme jejich dřevo,⁶⁹ a tím zvítězíme. Když ovoce popadá a dřevo je ztraceno, co jiného než porážku lze očekávat?“
(Xī 15.4; ZT 1:316; Yáng 2:384)

V prvním odstavci úryvku jsou opět shrnuta všechna dosavadní Yíwúho provinění a přidávají se k nim ještě dvě další – poměr s paní Jiā a nepřivedení urozených synů zpět do státu. Tím vším je zdůvodněna a oprávněna qínská agrese.

Mnohem důležitější je však odstavec druhý, který nabízí vhled do dění na qínských straně. Věstec Túfū věští z řebříčku a výsledek je pro Qín příznivý (*jí* 吉). V Xī 15.4 je provedena věštba i na jinském dvoře⁷⁰ a její výsledek není pro Jin příznivý (*bù jí* 不吉). Tím opět vzniká již dříve zmíněné „pojítka“, tentokrát pro změnu mezi osobami, které byly pověřené věštěním. Podstatné je také to, že je zde explicitně vykreslen výsledek bitvy, neboť jak se ukáže, vůz jinského vévody se vskutku porouchá a zajat je nakonec právě po třech bitvách.

三敗及韓。晉侯謂慶鄭曰：「寇深矣，若之何？」對曰：「君實深之，可若何？」

公曰：「不孫！」卜右，慶鄭吉，弗使。步揚御戎，家僕徒為右。乘小駟，鄭入也。慶鄭曰：「古者大事，必乘其產。生其水土，而知其人心；安其教訓，而服習其道；唯所納之，無不如志。今乘異產，以從戎事，及懼而變，將與人易。亂氣狡憤，陰血周作，張脈僨興，外彊中乾。進退不可，周旋不能，君必悔之。」弗聽。

Poté, co byli [Jinští] třikrát poraženi, došla [qínská armáda] k Hán. Jinský vévoda oslovil Qìng Zhènga řka: „Nepřátelé jsou hluboko na našem území, co s tím?“ [Qìng Zhèng] odpověděl: „Vy jste, výsosti, věru způsobil, že se dostali tak hluboko. Co naděláme?“

„Taková neuctivost!“, řekl vévoda. [Poté] věštil o tom, kdo má být jeho [halapartníkem] po pravici. Qìng Zhèng se ukázal být příznivým, ale vévoda ho nepověřil. Bù Yáng dělal vozataje [vévodova] válečného vozu a Jiāpú Tú byl halapartníkem po pravici a do spřežení zapřáhli „Malou čtveřici“, kterou věnoval Jinům stát Zhèng. Qìng Zhèng řekl: „[Když šlo o] velké záležitosti, [naši] předkové vždy zapřáhli [koně z] vlastního chovu. Vyrostli na místní vodě a půdě, chápali mysl svých pánů, dobře rozuměli jejich instrukcím a povelům a znali místní cesty. Z toho, co jim bylo přikázáno, nebylo nic, co by se přičilo jejich vlastní vůli. [Vy jste] teď ale zapřáhnul [koně z] cizího chovu a [chystáte se je] použít v boji. Když dostanou strach, začnou se chovat neobvykle a obrátí se proti svým pánům.“⁷¹

⁶⁹ To znamená, že budou jako „vít“ vanoucí přes „hory“ (ZT 1:317, pozn. 188).

⁷⁰ Její překlad a rozbor v Li (2007:163–66).

⁷¹ Překládám podle Yáng (2:388): Yǔ yùzhě zhī yì wéifǎn 與御者之意違反.

Jejich životní síla bude v nepořádku, budou splašení, podráždění a tmavá krev v nich bude [rychle] kolovat. Natečou jim žíly, bude to v nich vřít. Navenek budou vypadat silní, ale uvnitř budou vyčerpaní. Nebude [s nimi] možné postupovat vpřed, ustoupit, ani udělat plný obrat.⁷² Zajisté toho budete, pane, litovat.“ [Vévoda radu] neposlechl.
(Xī 15.4; ZT 1:318; Yáng 2:387)

Qìng Zhèng zde už otevřeně dává dosavadní jínské porážky a vyvstanuvší krizi za vinu Yíwúovi. Zároveň si troufá odpovědět na jeho dotaz řečnickou otázkou, což je důkazem toho, co vše si mohli hodnotáři při kritice panovníka ve skutečnosti dovolit. Yíwú odmítá řídit se výsledkem příznivé věštby (jí 吉) a pověřit Qìng Zhènga funkcí halapartníka po pravici. Kvůli osobní záležitosti ohrožuje záležitosti státu.

Dalším rozhodnutím, které se Yíwúovi vymstí, je zapřažení koní z cizího chovu. To se nakonec ukáže být osudnou chybou, která způsobí porážku v bitvě, pro kterou tím pádem existuje jednoduché vysvětlení a není tedy třeba hledat nadpřirozená vysvětlení, čímž jsou do značné míry „očištěna“ Nebesa (viz výše zmíněné „paralelní vysvětlení“).

Egan (1977:327–29) poukazuje v souvislosti s tímto proslovem na rozdíly mezi tím, jaký druh argumentace autoři textu využívají k naplnění stejných cílů. Zatímco dřívější pře probíhala mezi dvěma hodnotáři a argumenty obou stran měly svoji váhu, místo k promluvě v tomto úryvku dostává pouze Qìng Zhèng, což dodává jeho proslovu autoritativní nádech – co řekne, je pravda.

九月, 晉侯逆秦師, 使韓簡視師。復曰: 「師少於我, 鬪士倍我。」公曰: 「何故?」對曰: 「出因其資, 入用其寵, 饑食其粟, 三施而無報, 是以來也。今又擊之, 我怠秦奮, 倍猶未也。」

V devátém měsíci se jínský vévoda vydal střetnout s qínským vojskem a poslal Hán Jiāna, aby ho pozoroval. [Hán Jiān] oznámil: „Jejich armáda je početně slabší než naše, ale mají dvojnásobek bojovníků.“ Vévoda se zeptal: „Proč je tomu tak?“ [Hán Jiān] odpověděl: „Když jste odešel ze státu, opíral jste se o jejich pomoc, při vstupu [do Jin] jste využil jejich přízně a když byl hladomor, jedli jsme jejich obilí. Třikrát se k nám zachovali velkoryse a my jsme se neodvděčili. Proto přišli. Když je teď navíc napadneme, budeme vyčerpaní, [zatímco] oni budou odhodlaní. [Ani říct], že jich je dvakrát víc, to ještě plně nevystihuje.
(Xī 15.4; ZT 1:318; Yáng 2:388)

Odhady vojenské síly před bitvou jsou založené hlavně na morálních úvahách a značně komplikují pokusy určit, nakolik se na jínské porážce na Hánských pláních podílel početní a technický stav

⁷² ZT (1:319) překládá „(...)nebudou schopni provést správné manévry“ („[...]they will be unable to perform proper maneuvers“). Zde je dle mého názoru nicméně důležité, že se jedná doslova o plný obrat (zhōuxuán 周旋, opsat plný kruh), jelikož právě při tomto manévru, jak zde Qìng Zhèng vlastně předvídá, zapadne vůz jínského vévody do bahna.

jejich armády. I kdybychom pominuli, že k tomuto rozhovoru nemuselo nikdy vůbec dojít, lze se pouze dohadovat, zda byla skutečně qínská armáda početně slabší. Mohlo se jednat pouze o Hán Jiānovu snahu podepřít svůj následný argument, pomocí něhož ponouká Yíwúho k očekávatelné otázce, která mu pak umožní hezky a přehledně mu vyčíst všechna jeho provinění.

Ať už je tomu jakkoli, v očích Hán Jiāna, potažmo autorů textu, je důležitějším faktorem pro vítězství v bitvě naklonit si „spravedlnost“, v opačném případě se dostaví únava a úpadek bojové morálky. Jak poukazuje Goldin (2015:40), v *Zuōzhuanu* je běžné, že bojová morálka vojáků, tradičně jeden z klíčových faktorů pro vítězství v jakékoli bitvě, je udávána tím, kdo a jak vládne státu, za který bojují.

壬戌, 戰于韓原。晉戎馬還寧而止。公號慶鄭, 慶鄭曰: 「復諫違卜, 固敗是求, 又何逃焉?」遂去之。

梁由靡御韓簡, 虢射為右, 輅秦伯, 將止之。鄭以救公誤之, 遂失秦伯。秦獲晉侯以歸。

V den *rénxū* bojovaly [Jin a Qin] na Hánských pláních. Jinští váleční koně při otáčení zapadli do bahna. Vévoda zavolal na Qing Zhènga, a ten řekl: „Odmítal jste kritiku a nejednal jste v souladu s věštbou. Jistá porážka je to, o co jste si říkal, tak proč před ní utíkáte?“ Poté vévodu opustil.⁷³

Liáng Yóumí řídil Hán Jiānův vůz, Guó Shè byl [halapartníkem] po pravici. Bojovali s Qínským vévodou a chystali se ho zajmout. [Qing] Zhèng to pokazil, [protože přerušil jejich akci] s tím, že jínský vévoda potřebuje pomoc, [kvůli tomu] nakonec qínského vévodu nezajali. Qínové zajali jínského vévodu a vrátili se [do Qin]. (Xī 15.4; ZT 1:320; Yáng 2:389)

Přichází velmi stručný popis bitvy, v rámci něhož – na rozdíl například od bitvy u Bì – nenajdeme žádné rozsáhlejší promluvy ani materiál anekdotického charakteru. Bitva samotná, stejně jako její výsledek, jsou logickým a v průběhu textu mnohonásobně schváleným vyústěním Yíwúho zkaženosti a neschopnosti na jedné straně a správného jednání Qínů na straně druhé.

Qing Zhèng stejně jako v Xī 15.4 (2:387) přičte vinu Yíwúovi a opět volí zakončení svojí kritiky pomocí řečnické otázky. Je zajímavé, že i přestože se nakonec pokusí Yíwúovi pomoci, tak v tomto proslovu Qing Zhèng propaguje i svoje vlastní zájmy. Jednak přičítá nesnáze, do kterých se Yíwú dostal, tomu, že neposlouchal *jeho* kritiku a jednak tomu, že nejednal v souladu s věštbou, podle níž měl být právě *on* halapartníkem po pravici.

⁷³ Z kontextu však nakonec vyplývá, že ho opustil hlavně, aby došel pro pomoc, nikoliv proto, že by ho měl „plné zuby“. Podle *Guóyǔ*, Jin yǔ 3, vévoda zavolá na Qing Zhènga, aby ho vzal na jeho vůz, ale Qing Zhèng mu vyčte provinění a nakonec ho odmítne svézt (公號慶鄭曰: 「載我!」慶鄭曰: 「善忘而背德, 又廢吉卜, 何我之載?」). Viz Yáng (2:389).

Qìng Zhèng je zde sice viněn z toho, že se vložil do potyčky, jejímž výsledkem mohlo být zajetí qínského vévody, nicméně je zcela zjevné, že pointa je v tom, že kdyby Yíwú od samého začátku jednal v souladu s náležitostmi a ctností, k této situaci by nikdy nedošlo. Na základě předchozích skutečností by tedy bylo jednoznačně mylné domnívat se, že porážka v bitvě na Hánských pláních byla zapříčiněna neschopným ministrem.

4.2 bitva u řeky Hóng 泓 (638)

Sòngský vévoda Xiāng (Sòng Xiāng gōng 宋襄公; vládl 650–637) se po smrti hegemonu vévody Huána (Qí Huán gōng 齊桓公; vládl 685–643) pokoušel získat hegemonii pro stát Sòng, čímž se dostal do konfliktu se státem Chǔ. V roce 638 se armády obou států střetly u řeky Hóng. Vévoda Xiāng vede svoji armádu podle ctnostných a heroických vzorů dávnověku (*gǔ* 古), ale nakonec je poražen. V *Zuǒzhuàn*u vítězí obvykle strana, která jedná korektně a drží se náležitých obřadních postupů (*lǐ* 禮) a ten, komu se válčení přičí a snaží se mu předejít, je rovněž zřídka poražen. Za těchto okolností je tedy porážka státu Sòng na první pohled absurdní (Schaberg 2001:2).

Bitva u Hóng je dobrým příkladem toho, jak *Zuǒzhuàn* implicitně vysvětluje a interpretuje události, nakládá s informacemi, které bitvě předchází, a vytváří výjimky potvrzující pravidlo ve snaze učinit morální poselství věrohodnějším. Snaha vévody Xiānga stát se hegemonem je opakovaně kritizována ministrem Zǐyú 子魚,⁷⁴ který má ve všech klíčových pasážích před bitvou i po ní poslední a rozhodující slovo stejně jako Qìng Zhèng v případě bitvy na Hánských pláních.

Vévoda Xiāng je Zǐyú kritizován také za to, že dal obětovat Zéngského vládce (Zéng zǐ 鄭子; Xī 19.3 [2:416–17]). Zǐyú argumentuje proti tomuto činu poukázáním na praxi lidí dávnověku (*gǔzhě* 古者), kteří tak údajně nečinili, a říká, že vévoda „bude mít štěstí, pokud se mu vůbec dostane pokojné smrti“ (*désǐ wéi xìng* 得死爲幸). Text tak nabízí zajímavé implicitní vysvětlení toho, proč Zǐyúho vyzdvihování dávnověku nese váhu, zatímco obracení se ke stejným ideálům v případě vévody Xiānga o tři roky později v bitvě u Hóng na jeho porážce nic nezmění.

Podle Schaberga (2001:3) má čtenář chápat bitvu u Hóng jako příklad toho, že postupy lidí dávnověku lze sice v některých sférách života dobře uplatnit, ale pro jiné, jako je například právě

⁷⁴ Zǐyú je nevlastní bratr vévody Xiānga. V Xī 8.5 (2:353) sám odmítl nastoupit na sòngský trůn.

válčení, které si leckdy žádá využití lstí a nepředvídatelných taktik, se jednoduše nemusí vždy hodit.

Faktem zůstává, že Ziyú, kterému dává *Zuōzhuan* v bitvě u Hóng i v pasážích, které jí předchází, jednoznačně hlavní slovo, upřednostňuje využití vojenské výhody před pečlivým dodržováním obřadních náležitostí a lpění na ideálech dávnověku, čímž se tato pasáž vymyká obvyklým morálním poselstvím *Zuōzhuanu* a svojí rozporuplností vytváří výše zmíněnou výjimku potvrzující pravidlo.

4.2.1 rozbor vybraných pasáží k bitvě u řeky Hóng

二十一年，春，宋人為鹿上之盟，以求諸侯於楚。楚人許之。公子目夷曰：「小國爭盟，禍也。宋其亡乎！幸而後敗。」

V dvacátém prvním roce na jaře Sòngští uzavřeli lùshàngskou přísežnou smlouvu, aby získali od Chǔ [souhlas s hegemonií nad] lenními knížaty. Chǔští s tím souhlasili. Gōngzǐ Mùyí⁷⁵ řekl: „Když malý stát soupeří o vedoucí postavení v koalici, vzejde z toho pohroma. Stát Sòng nejspíš zanikne! Budeme mít štěstí, pokud se nám vůbec podaří oddálit porážku! (Xī 21.1; ZT 1:348; Yáng 2:425)

Vévoda Xiāng touží stát se hegemonem, s čímž Chǔ, zdá se, zprvu souhlasí. Nicméně Ziyú v tom již od počátku spatřuje problém, nejspíš protože ví, že Sòng nemá vojenskou sílu, kterou by mohlo vévodovy ambice podepřít.

秋，諸侯會宋公于孟。子魚曰：「禍其在此乎！君欲已甚，其何以堪之？」於是楚執宋公以伐宋。冬，會于薄以釋之。子魚曰：「禍猶未也，未足以懲君。」

Na podzim se lenní knížata setkala se sòngským vévodou v Yú. Ziyú řekl: „Z toho nejspíš vznikne pohroma! Touhy vládce už jsou příliš velké, jak to uстоjí?“ Poté Chǔ zajalo sòngského vévodu a zaútočilo na Sòng. V zimě se sešli v Bó, aby ho propustili. Ziyú řekl: „Pohroma se ještě nestala, tohle ještě nebylo dostačující k potrestání vládce.“ (Xī 21.3; ZT 1:350; Yáng 2:427)

⁷⁵ Tj. Ziyú 子魚. V *Zuōzhuanu* se objevuje také jako Mùyí 目夷.

Setkání lenních knížat se sòngským vévodou je nejspíš dalším předstupněm sòngské hegemonie. Ziyú opět vystupuje s nepřímou adresovanou kritikou. Je možné, že spíše než o skutečnou promluvu se jedná o vysvětlení jeho myšlenkových pochodů. Chū již zjevně spatřuje problém v tom, kolik moci hromadí vévoda Xiāng a rozhodne se ho potrestat za jeho hamižnost dočasným zajetím a útokem na Sòng. To podle Ziyúho není dostatečný trest, aby si vévoda uvědomil svoje chyby a přestal lačnit po moci, což se ostatně potvrzuje v následujícím úryvku.

楚人伐宋以救鄭。宋公將戰，大司馬固諫曰：「天之棄商久矣，君將興之，弗可赦也已。」弗聽。

冬，十一月己巳朔，宋公及楚人戰于泓。宋人既成列，楚人未既濟。司馬曰：「彼眾我寡，及其未既濟也，請擊之。」公曰：「不可。」既濟而未成列，又以告。公曰：「未可。」既陳而後擊之，宋師敗績。公傷股。門官殲焉。

Chūští napadli Sòng, aby pomohli státu Zhèng. Sòngský vévoda hodlal vytáhnout do bitvy, hlavní dohlížel nad armádou⁷⁶ však vystoupil s neodbytnou kritikou, řka: „Už je tomu dlouho, co nebesa opustila Shāngy. Když se je budete snažit, veličenstvo, pozvednout, bude to prostě neomluvitelné.“ [Vévoda radu] neposlechl.

V zimě, v jedenáctém měsíci, v den *jǐsǐ*, první den měsíce, sòngský vévoda bojoval s Chūskými u řeky Hóng. Sòngští se již sešikovali, zatímco Chūští se ještě nepřebrodivili. Dohlížel nad armádou řekl: „Jich je hodně a nás málo, žádám o svolení zaútočit, dokud se ještě všichni nepřebrodivili.“ Vévoda řekl: „Nelze to.“ Když se přebrodivili, ale ještě se nesešikovali, [dohlížel] to znovu oznámil [vévodovi]. Vévoda řekl: „Ještě [pořád] to nelze.“ [Sòngští] zaútočili, až když se [Chūské vojsko] sešikovalo, a byli na hlavu poraženi. Vévoda utrpěl zranění na stehně a palácové gardy⁷⁷ byly pobity. (Xī 22.8; ZT 1:356; Yáng 2:432)

Ziyú počtvrté vystupuje s kritikou vévodovy přehnané touhy po moci a snahy získat vedoucí postavení pro stát Sòng. Vévoda rady opět neposlechl a rozhodl se vytáhnout do nechvalně proslulé bitvy u Hóng, kde stát Sòng utrpěl těžkou porážku, přišel o elitní vojenské oddíly a vévoda Xiāng byl sám raněn.

Bitva u Hóng je popsána opět velmi stručně a o vlastním průběhu boje jako takového se vlastně nedozvídáme vůbec nic. Hlavní pozornost je věnována příčině porážky státu Sòng, který je

⁷⁶ Podle Xī 19.3 (2:417) tuto pozici zastával právě Ziyú, který již předtím vícekrát kritizoval vévodu Xiānga a jeho konání (viz Xī 21.1 [2:425]; Xī 21.3 [2:427]). Titul *dàsīmǎ* 大司馬 lze překládat také jako „ministr války“.

⁷⁷ Yáng (2:434) uvádí názor Shěn Qīnhána 沈欽韓, podle kterého tvořili palácové gardy (*ménguān* 門官) synové nebo mladší bratři velmožů vrstvy *qīng* a *dàfū* (tzv. *ménzǐ* 門子, viz např. Xiāng 9.5 [4:1063]) a fungovaly jako vévodova osobní stráž.

početně slabší a místo využití taktické výhody zřejmě spoléhá na morální převahu získanou ctnostným válčením po vzoru dávnověku.

國人皆咎公。公曰：「君子不重傷，不禽二毛。古之為軍也，不以阻隘也。寡人雖亡國之餘，不鼓不成列。」

子魚曰：「君未知戰，勅敵之人，隘而不列，天贊我也；阻而鼓之，不亦可乎？猶有懼焉。且今之勅者，皆吾敵也。雖及胡者，獲則取之，何有於二毛？明恥、教戰，求殺敵也。傷未及死，如何勿重？若愛重傷，則如勿傷；愛其二毛，則如服焉。三軍以利用也，金鼓以聲氣也。利而用之，阻隘可也；聲盛致志，鼓儼可也。」

Všichni obyvatelé hlavního města vinili [z porážky] vévodu. Vévoda řekl: „Ušlechtilý muž nikoho nezraňuje vícekrát a nebere starce⁷⁸ za zajatce. Když lidé dávnověku válčili, nevyužívali míst plných překážek ani úzkých průsmyků. Přestože já jsem jen pozůstatek zaniklého státu,⁷⁹ nepřikážu bubnovat do útoku [proti nepříteli, který] se nesešikoval.

Ziyú řekl: „Vy, pane, ještě nerozumíte válčení.⁸⁰ Když jsou vojáci silného nepřítele uvěznění v úzkém průsmyku a nejsou sešikováni, znamená to, že nám Nebesa pomáhají. Bubnovat do útoku, dokud jsou v náročném terénu, což to nelze? I tak by nám ještě pořád naháněli hrůzu. Ti silní v tomto případě jsou navíc všichni našimi nepřáteli. I kdyby to byli starci, pokud je možné zajmout je, učiníme tak, co na tom, že jim šedivějí vlasy? Objasňujeme, co je ostudné a učíme se válčit, abychom zabili nepřítele. Když někoho raníme, aniž by zemřel, proč ho nezranit znovu? Pokud je Vám líto zranit někoho vícekrát, tak už rovnou nezraňujte vůbec. Pokud je Vám líto jejich starců, tak se jim podřizujete. Tři armády používáme [v boji], když je to výhodné, zvony a bubny svým zvukem dodávají odvahu. Nasadíme-li armády na základě výhodnosti, lze [napadnout nepřítele] i v místech plných překážek a úzkých průsmycích. Posílíme-li hlasitým bubnováním bojovného ducha, lze bubnovat do útoku [proti nepříteli, který] je ve zmatcích.“
(Xī 22.8; ZT 1:356; Yáng 2:434)

V rámci tohoto úryvku se dostávají ke slovu obě strany, které obhajují svůj přístup k válčení. Jako tradičně nese větší váhu promluva, která je delší a je vyřčena jako poslední. Zajímavé je i to, že je zde poukázáno na okruh posluchačstva „argumentačního duelu“, obyvatelé hlavního města (*guórén* 國人), kteří rovněž viní z porážky vévodu, a tím dodávají Ziyúho proslovu ještě větší váhu.

Vévoda Xiāng ospravedlňuje svoje rozhodnutí odkazováním k praktikám ušlechtilého muže (*jūnzǐ* 君子) a lidí dávnověku (*gǔ* 古). To je poněkud překvapující, vezmeme-li v úvahu, že je to ten stejný vévoda, který o tři roky dříve obětoval Zéngského vládce, což určitě není jednání, které by se

⁷⁸ „Dvoji vlasy“, ti, kteří mají mezi černými vlasy už i bílé (Yáng [2:434]).

⁷⁹ Tj. Shāngské říše, kterou vystřídal Zhōuové.

⁸⁰ Bylo by možné přeložit i jako „rozhodně/vůbec nerozumíte válčení“, je však otázkou, nakolik silná mohla kritika v tomto případě být.

další spojovat s ušlechtilostí. Rozhodně není pravděpodobné ani to, že by se najednou stal moudrým a ušlechtilým panovníkem – až do poslední chvíle tvrdohlavě odmítal poslouchat rady Zíyúho. Jeho proslov plný „ctnosti“ je v rozporu s veškerým jeho předchozím chováním, což může být další důvod, proč jeho slova nenesou podstatnou váhu.

Zíyúho promluva klade důraz na prospěch/výhodu (*lì* 利). Válčení je chápáno jako čistě pragmatická věc – účelem je zabít nepřítele (*shā dí* 殺敵). K tomu je možné bubnovat do útoku, dokud je nepřítel v náročném terénu (*zǔ ér gǔ zhī* 阻而鼓之)⁸¹ nebo ve zmatcích (*gǔ chàn* 鼓僦) a dobíjet zraněné vojáky (*chóng shāng* 重傷).

Výsledek bitvy u Hóng a poučení, které z něj plyne, lze interpretovat několika způsoby. Prvním je, že stát Sòng byl poražen proto, že tato bitva, jakožto ojedinělý případ, si skutečně vyžadovala spíše vojenskou rozhodnost (a jít vstříc znamení Nebes), místo obvyklého dodržování „ctnostných“ principů.⁸² Druhá možnost je, že pasáž byla zabudována do *Zuǒzhuànu* v této podobě, aby fungovala jako výše zmíněná výjimka potvrzující pravidlo ve snaze zvýšit věrohodnost zaznamenaných událostí. Třetí možnost je, že poučení plynoucí z bitvy u Hóng je takové, že vévoda Xiāng je typickým příkladem rčení „tonoucí se stébla chytá“ a jeho řečnění o ušlechtilosti už neneslo žádnou váhu po všem, co během svojí vlády spáchal.

Ať už má být poučení jakékoliv, faktorem vedoucím k porážce státu Sòng přímo v bitvě u Hóng – tj. pomineme-li všechny předchozí vévodovy prohřešky – je válčení na základě praxe lidí dávnověku, místo pragmatického přístupu, který je natolik vlastní době Válčících států. Tato pasáž je tak jednoznačně nejrozporuplnější ze všech, které jsou v této práci analyzovány a nejvíce se přičítá obvyklým správným principům válčení v pojetí *Zuǒzhuànu*.

⁸¹ Navíc, jak v tomto případě interpretuje Zíyú, jsou-li vojáci nepřítele uvězněni v úzkém průsmyku a nejsou sešikováni, je to proto, že státu Sòng se dostává pomoci Nebes. Zaútočit je tedy zcela přípustné.

⁸² Nelze vyloučit ani určitý vliv myšlení doby Válčících států na tuto pasáž. Za zmínku stojí rovněž skutečnost, že v narativu popisujícím bitvu u Hóng ani v pasážích, které jí předcházejí, se nesetkáme ani jednou s hodnocením činů jednajících postav na základě obřadních náležitostí (*lì*), což je velmi ojedinělé. V každé další bitvě, kterou jsem analyzoval, se s pojmem *lì* bohatě operuje.

4.3 bitva u Chéngpú 城濮 (632)

Po smrti vévody Huile se k moci ve státu Jin dostal jeho nevlastní bratr Chóng'ěr, známý jako vévoda Wén (Jin Wén gōng 晉文公; vládl 636–628), který je jednou z nejlépe vykreslených postav v celém *Zuōzhùànu*. Barvitě líčení jeho života ve vyhnanství mezi barbary Dí 狄 (656–644) a následné putování po jednotlivých státech je vrcholem narativu v *Zuōzhùànu*. Po devatenácti letech putování je Chóng'ěr nakonec za pomoci Qín dosazen na jinský trůn. Opakovaně prokazuje svoji morální vytříbenost a oplácí laskavosti, které mu projeví vládci států, jimiž procházel, popřípadě trestá křivdy, které na něm byly spáchány (ZT [1:251]).

Chóng'ěr má všechny kvality příkladného vládce. Je schopen recitovat básně z *Knihy písní*,⁸³ naslouchá radám moudrých ministrů,⁸⁴ do čelných funkcí dosazuje ctnostné muže⁸⁵, projevuje smysl pro obřadní náležitosti a podařilo se mu dosadit zhōuského krále Xiānga (Zhōu Xiāng wáng 周襄王; vládl v letech 651–619) zpět na trůn v roce 635 poté, co byl sesazen při Wángzǐ Dàiově 王子帶 povstání. I přesto se však nedá tvrdit, že by byl zcela bezchybný. Svých úspěchů většinou dosáhne jen díky pomoci ostatních, kterým je na rozdíl od něj samotného mnohem jasnější, že se jednou stane velkým vládcem (ZT [1:365]). I jeho chování je místy vykresleno poněkud rozporuplně, ale jedná se spíše o ojedinělé případy.⁸⁶

V čele chűské armády v bitvě u Chéngpú stojí pragmaticky schopný, nicméně morálně zkažený první ministr (*lìngyǐn* 令尹) Zǐyù 子玉.⁸⁷ Zǐyù se často dostává do sporů i s chűským králem Chéngem (Chǔ Chéng wáng 楚成王; vládl v letech 671–626). Když Chóng'ěr dorazil při svých toukách po Číně do státu Chǔ, chűský král se k němu choval přívětivě a Chóng'ěr nabídl na oplátku příslib toho, že pokud vypukne válka mezi Jin a Chǔ, jinská vojska budou ustupovat tři dny a teprve pak se pustí s Chűskými do boje. Tento slib splnil.⁸⁸

⁸³ Viz např. Xī 23.6 (2:448), kde Chóng'ěr při setkání s qínským vévodou Mùem recituje báseň *Žlutá řeka* (*Héshuǐ* 河水). Recitování básní/zpívání písní (*fùshī* 賦詩) bylo jedním z hlavních prvků diplomatické rétoriky (Li 2014:242). Viz také Lewis (1999:148).

⁸⁴ Především Zǐfāna 子犯, který se v *Zuōzhùànu* objevuje často pod jménem Hú Yǎn 狐偃. Za zmínku stojí i skutečnost, že Hú Yǎn je synem výše zmíněného Hú Tūho.

⁸⁵ Viz např. Xī 27.4 (2:486-7), kde se rozhodne učinit Xì Húho 郤穀 hlavním velitelem (*yuánshuài* 元帥) na základě toho, že nachází zalíbení v obřadních náležitostech a hudbě a vyzná se v *Knize písní* a *Knize dokumentů*.

⁸⁶ Viz např. Xī 23.6 (2:448), kde si po umytí oklepe ruce na Huái Yíng 懷嬴, dceru vévody Mùho, která drží lavor, ve kterém si ruce umyl.

⁸⁷ V *Zuōzhùànu* se objevuje rovněž pod jmény Chéng Déchén 成得臣 nebo jen Déchén 得臣.

⁸⁸ Viz Xī 28.3 (2:500). Zǐyù pronásledoval jinskou armádu, která skutečně ustupovala tři dny. Po třech dnech si Chűští přáli pronásledování ukončit, ale Zǐyù to nepovolil a vtáhl Chǔ do bitvy u Chéngpú.

Chůský král vyzdvihuje Chóng'ěrovu umírněnost, kultivovanost a chování v souladu s obřadními náležitostmi a je přesvědčen, že Chóng'ěr má podporu Nebes. Naproti tomu Zīyù se obává, že Chóng'ěr je příliš schopný a ambiciózní, a tak ho navrhuje zlikvidovat, což je v rozporu s rituálními náležitostmi a navíc proti vůli Nebes. Mimoto se Zīyù chová krutě ke svým vojákům, což je také v rozporu s rituálními náležitostmi (*wú lǐ* 無禮).⁸⁹

Zde je nicméně dobré zmínit, že ani samotný král Chéng se nechová zcela v souladu s obřadními náležitostmi. Výrazný je třeba příklad v Xī 22.9 (2:436–438). Po vítězství v bitvě u Hóng se vrací chůská armáda přes Zhèng a vévoda ukáže Zhèngským konkubínám sòngské zajatce a uťaté uši pobitých sòngských vojáků, čímž se dopouští míšení vojenských a ženských záležitostí. Kvůli tomuto porušení obřadních náležitostí⁹⁰ je nakonec Chǔ v očích lenních knížat odepřena možnost stát se hegemonem.⁹¹

Stejně jako u bitvy na Hánských pláních se i v případě bitvy u Chéngpú soustředí narativ především na přípravu k finálnímu střetnutí a myšlenkové pochody a jednání hlavních aktérů obou soupeřících stran. Z povahy a rozsahu pasáží, které předchází bitvě samotné, je opět evidentní, jaký bude mít bitva pravděpodobně výsledek. Velký prostor dostávají výklady nebeských znamení, interpretace snů a rozpravy o rituálních náležitostech, zatímco popis bitvy je opět velmi stručný. Narozdíl od bitvy na Hánských pláních se dozvídáme alespoň něco málo o taktice a technických faktorech vedoucích k jinskému vítězství, včetně uvěřitelnějších informací o početním stavu vojsk na obou stranách, i tak jsou ale tyto zmínky přinejlepším strohé.

4.3.1 rozbor vybraných pasáží k bitvě u Chéngpú

晉侯始入而教其民, 二年, 欲用之。子犯曰: 「民未知義, 未安其居。」於是乎出定襄王, 入務利民, 民懷生矣。將用之。子犯曰: 「民未知信, 未宣其用。」於是乎伐原以示之信。民易資者, 不求豐焉, 明徵其辭。公曰: 「可矣乎?」子犯曰: 「民未知禮, 未生其共。」於是乎大蒐以示之禮, 作執秩以正其官。民聽不惑, 而後用之。出穀戍, 釋宋圍, 一戰而霸, 文之教也。

⁸⁹ Xī 27.4 (2:485–6). Za zmínku stojí rovněž skutečnost, že tato pasáž, ve které je takto popsanému Zīyùmu svěřeno velení nad chůským vojskem, téměř bezprostředně předchází výše zmíněné pasáži, ve které je velení nad jinskou armádou svěřeno ctnostnému Xī Húovi.

⁹⁰ 無別不可謂禮。 (Nerozlišování nelze nazývat obřadně náležitým [2:437]).

⁹¹ 諸侯是以知其不遂霸也。 (A proto lenní knížata věděla, že Chǔ se nakonec nestane hegemonem [2:437]).

Od chvíle, kdy jinský vévoda vstoupil [do státu], učil svůj lid. Po dvou letech ho chtěl použít.⁹² Zǐfàn řekl: „Lid ještě nerozumí smyslu pro správné a ještě se poklidně nezabydlel.“ Nato odešel z Jin, aby upevnil pozici krále Xiānga.⁹³ Když opět vstoupil [do Jin], usiloval o to, aby prospíval lidu. Lid si díky tomu vážil svých životů. Vévoda ho chtěl použít. Zǐfàn řekl: „Lid ještě nechápe důvěryhodnost a ještě neprokázal, že ho lze použít.“ Nato napadnul Yuán, aby mu ukázal důvěryhodnost. Lidé, kteří obchodovali se zbožím, se nesnažili [přehnaně] zbohatnout a [svým chováním] jasně potvrzovali, že drží slovo.⁹⁴ Vévoda se zeptal: „Už je lze [použít]?“ Zǐfàn řekl: „Lid ještě nerozumí obřadním náležitostem a nevytvořil si úctu.“ Nato uspořádal velký jarní lov, aby mu ukázal rituální náležitosti a vytvořil [úřad] správce ranků,⁹⁵ aby zavedl pořádek mezi svými úředníky. Lidé poslouchali [rozkazy] a nebyli pošetili a [teprve] poté je použil. To, že se jim podařilo vyhnat [Chǔ] z pevnosti Gǔ, uvolnit obklíčení státu Sòng a po jediné bitvě se stát hegemone, bylo díky instrukcím vévody Wéna.⁹⁶ (Xī 27.4; ZT 404; Yáng 2:488)

Úryvek objasňuje kořeny jinského úspěchu v bitvě u Chéngpú. Hegemone a vítězem bitvy u Chéngpú se stal Chóng'ěr jen díky tomu, že naslouchal moudrému Zǐfànovi, který ho krok po kroku „učil učit lid“. Důraz je kladen na morální a rituální přípravu, do popředí jsou vyneseny „ctnosti“, jimiž v *Zuǒzhuàn* obvykle disponuje stát, který vítězí ve válečném střetnutí (yì 義, xìn 信, lǐ 禮, gòng 共⁹⁷). Do bitvy u Chéngpú vytáhnul Chóng'ěr s armádou, jejíž vojáci byli disciplinováni, zocelení rituály a bojovali za stát, ve kterém vládl klid a pořádek mezi hodnostáři.

Přestože text tvrdí, že Jin zvítězilo „díky instrukcím vévody Wéna“, je evidentní, že skutečným strůjcem těchto příprav byl Zǐfàn. Chóng'ěrovi se nicméně nedá upřít zásluha na zvolení vhodné strategie pro naplnění Zǐfánových požadavků.⁹⁸ *Zuǒzhuàn* je zde neobyčejně konkrétní v tom, že explicitně pojmenovává příčinu jinského vítězství, a to ještě předtím, než k němu o rok později dojde (Xī 28.3 [2:503]).

(...)天假之年, 而除其害, 天之所置, 其可廢乎? 軍志曰: 『允當則歸。』又曰: 『知難而退。』又曰: 『有德不可敵。』此三志者, 晉之謂矣。」

子玉使伯棼請戰, 曰: 「非敢必有功也, 願以間執讒慝之口。」王怒, 少與之師, 唯西廣、東宮與若敖之六卒實從之。

⁹² Nejspíš se myslí použít v boji.

⁹³ Tj. výše zmíněný zhōuský král, který byl sesazen při povstání.

⁹⁴ Yáng (2:488) se domnívá, že jasně stanovili cenu každého zboží a tu dodržovali.

⁹⁵ Je možné, že slovo *zhìzhì* 執秩 označovalo sbírku zákonů (Yáng [2:489]).

⁹⁶ Touto jedinou bitvou se myslí bitva u Chéngpú. *Wén zhī jiào* 文之教 lze rovněž chápat jako „instrukce kultivovanosti“ (viz ZT [1:405, pozn. 397]).

⁹⁷ Výpůjčka za znak *gōng* 恭 (‘úcta’).

⁹⁸ Přesněji řečeno pouze některých, jelikož například dosadit Zhōuského krále Xiānga zpět na trůn byl také Zǐfànův nápad. Viz Xī 25.2 (2:470).

„(...)Nebesa mu darovala dlouhý život a odstranila ty, kdo by mu mohli způsobit újmu. Lze se snad zbavit těch, které Nebesa ustavila? Ve *Vojenských záznamech* se praví: ‚Když dosáhneš ideální pozice, zastav.‘ Taktéž tam stojí psáno: ‚Viš-li, že se můžeš dostat do potíží, stáhni se.‘ A také: ‚Ctnostného nelze učinit svým nepřítelem.‘ Co se týče těchto tří záznamů, [všechny] odkazují k Jin.“

Ziyù poslal Bófěna, aby požádal krále o svolení svést bitvu s Jin, řka: „Není to tak, že bych se odvažoval tvrdit, že určitě uspěju, ale chci tím zacpat ústa, která šíří pomlouvačné a zlé [řeči].“⁹⁹ [Chűský] král se rozhněval a dal mu k dispozici jen malou armádu. Vytáhly s ním pouze Západní armáda, stráž Západního paláce a šest Ruò'áoských vojenských jednotek.¹⁰⁰

(Xī 28.3; ZT 412; Yáng 2:498)

Proslov pronáší chűský král. Stejně jako v Xī 23.6 (2:447) spojuje Chóng'ěrovy úspěchy s přízní Nebes.¹⁰¹ Stejně jako v ostatních analyzovaných pasážích je i zde jednání proti vůli a znamením Nebes (tedy útok proti Jin) faktorem, který předurčuje porážku v bitvě, ovšem nutno říci, že opět pouze jedním z mnoha. Chűský král cituje nedochovaný spis *Vojenské záznamy* a pokouší se poučit Ziyùho příklady „strategie“. Ziyù však sleduje pouze své osobní zájmy a je tvrdohlavě odhodlán vyvrátit pochyby ostatních hodnostářů. Opět se tak dostává do konfliktu s chűským králem, který mu dá k dispozici poměrně malé vojsko čítající zhruba 180 válečných vozů, které se v bitvě u Chéngpú střetly se 700 jinskými. V případě bitvy u Chéngpú je tedy možno říci, že o výsledku rozhodla mimo jiné i výrazná jinská přesila, přesné početní stavy armád však nelze určit.

晉侯夢與楚子搏，楚子伏己而盥其腦，是以懼。子犯曰：「吉。我得天，楚伏其罪，吾且柔之矣。」

Jinskému vévodovi se zdál sen, ve kterém zápasil s chűským vládcem. Chűský vládce se nad ním skláněl a vysával mu mozek. Vévoda byl kvůli tomu vystrašený. Zífàn řekl: „Příznivé! Získali jsme si přízeň Nebes, zatímco Chű se podřizuje trestu za jeho provinění. Navíc si je jemně podmaňujeme.“¹⁰²

(Xī 28.3; ZT 416; Yáng 2:501)

V Xī 23.6 (2:443) věnoval Wèiský (衛) rolník Chóng'ěrovi hroudu hlíny. Chóng'ěr se ho chystal dát zbičovat, ale Zífàn přispěchal a vyložil celý případ s hroudou jako dar Nebes, znamení, že Chóng'ěr získá půdu. Chóng'ěr se poklonil, až se čelem dotkl země, přijal hroudu a naložil ji na svůj vůz.¹⁰³

⁹⁹ Podle Yáng (2:499) zde Ziyù naráží na Wěi Jiǎovu kritiku z předchozího roku (Xī 27.4 [2:485–486]).

¹⁰⁰ Vojenská jednotka *zú* 卒 je uskupení o 30 válečných vozech, Ziyù měl tedy k dispozici minimálně 180 válečných vozů. O těchto armádních složkách blíže ZT (1:412, pozn. 415) a Yáng (2:499).

¹⁰¹ V pojetí Brooks (2003) se tedy jedná o aktivní Nebesa (tj. 3. fáze).

¹⁰² Pro objasnění *róu* 柔 v tomto významu viz Yáng (2:502).

¹⁰³ Viz také Li (2007:254-55).

V tomto úryvku se Zǐfān opět staví do role vykladače znamení, tentokrát kreativním vysvětlením noční mûry jako pozitivního znamení blížícího se vítězství. Chóng'ěr leží na zádech a hledí k Nebesům, zatímco chûský král je v pozici, ve které se obvykle podstupuje trest. Navíc, jak poznamenává Li (2007:267), přemožení agresivního protivníka ustoupením je motiv, který se běžně vyskytuje ve starověkých taoistických textech a textech o umění válečném (*bīngfǎ* 兵法).

Zǐfānův výklad opět operuje s pojmem Nebes, která ostatně figurují spolu s obřadními náležitostmi v mnoha pasážích, které předchází bitvě u Chéngpú.

晉車七百乘, 韃、靽、鞅、鞞。晉侯登有莘之虛以觀師, 曰: 「少長有禮, 其可用也。」遂伐其木, 以益其兵。

己巳, 晉師陳于莘北, 胥臣以下軍之佐當陳、蔡。子玉以若敖之六卒將中軍, 曰: 「今日必無晉矣。」子西將左, 子墨衰將右。胥臣蒙馬以虎皮, 先犯陳、蔡。陳、蔡奔, 楚右師潰。狐毛設二旆而退之。欒枝使輿曳柴而偽遁, 楚師馳之, 原軫、郤溱以中軍公族橫擊之。狐毛、狐偃以上軍夾攻子西, 楚左師潰。楚師敗績。子玉收其卒而止, 故不敗。

Jinská armáda čítala sedm set válečných vozů, koně byli pevně zapřaženi.¹⁰⁴ Jinský vévoda vystoupil na Yǒushēnské ruiny, aby si prohlédl svá vojska a pravil: „Mladí i staří jednají v souladu s obřadními náležitostmi, můžeme je použít.“ Poté pokáceli místní stromy, aby vyrobili další zbraně.

V den *jǐsì* se jinská armáda sešikovala severně od Yǒushēnu. Xū Chén se jakožto pomocník velitele [jinské] dolní armády postavil armádám států Chén a Cài. Zǐyù v čele šesti ruò'áoských vojenských jednotek velel [chûské] prostřední armádě a řekl: „Dnešek je bezpochyby dnem, kdy Jin přestane existovat!“ Zǐxī velel [chûské] levé armádě a Zǐshàng [chûské] pravé armádě. [Jinský] Xū Chén zakryl svoje koně tygřími kůžemi a vyrazil vpřed a zaútočil na Chén a Cài. [Armády] Chén a Cài se rozprchly a [chûská] pravá armáda byla rozdrčena. [Jinský] Hú Máo vztyčil dva prapory a začal před Chûskými utíkat.¹⁰⁵ Luán Zhī nechal vozy táhnout dřevo, aby se rozvířil prach, a předstíral ústup. Chûské vojsko je pronásledovalo. Yuán Zhěn a Xì Zhěn zaútočili v čele vojáků pocházejících z vévodova rodu, [kteří tvořili část] jinské prostřední armády, na křídla chûské armády. Hú Máo a Hú Yǎn v čele horní armády zaútočili na Zǐxīho a sevřeli ho do kleští, a tím byla [chûská] levá armáda rozdrčena. Celé chûské vojsko bylo [nakonec] na hlavu poraženo. Zǐyù shromáždil svoje jednotky a zastavil postup. Proto nebyl poražen.

(Xī 28.3; ZT 416; Yáng 2:503)

Jak už bylo výše zmíněno, jinská armáda měla nad Chûskými, alespoň co se týče počtu válečných vozů, výraznou přesilu. Nicméně i v této pasáži je kladen důraz především na morální převahu.

Chóng'ěr se před bitvou zajímá o *lǐ* jeho armády a v návaznosti na přípravy popsané v Xī 27.4

¹⁰⁴ Podle Yáng (2:503) je podstatné, že jinské válečné vozy byly kompletně připravené.

¹⁰⁵ Vztyčení dvou praporů bylo nejspíš také součástí jinské *lǐ*, která je dále rozvedená v další větě.

(2:488) dochází k závěru, že jeho vojáky konečně lze použít. Naproti tomu Ziyù se zajímá jen o svůj osobní cíl – zlikvidování Chóng'ěra a státu Jin – a nejeví žádný zájem o to, zda je jeho jednání v souladu s rituály.

Popis bitvy je detailnější než v případě bitvy na Hánských pláních. Je nastíněno hned několik druhů taktiky: Xū Chén zakryl svoje koně tygřími kůžemi, aby vypadali hrůzostrašně a naháněli Chůským strach.¹⁰⁶ Hú Máo a Luán Zhī předstírají ústup, aby zmátli chůskou armádu, která se tím dostane do obklíčení.

Nicméně popis bitvy je i tak velmi strohý a zapisuje jen nejdůležitější strategické manévry. Důraz je opět kladen na pasáže, které bitvě předcházejí a jsou svým rozsahem značně obsáhlejší než líčení průběhu bitvy samotné. Egan (1977:334) uvádí, že poměr mezi rozsahem pasáží je zhruba 15:1.

O příčinách jinského vítězství u Chéngpú se lze dozvědět i z některých pasáží, které následují po bitvě. Například v Xī 28.6 (2:514–515) je chválena disciplína jinské armády a Chóng'ěrova schopnost štědře odměňovat (*dà shǎng* 大賞) a adekvátně trestat (*néng xíng* 能刑) a tím si podmanit lid (*fú mín* 服民), který pak poslouchá rozkazy (*mín tīng* 民聽). Disciplinovanost jinské armády tak slouží jako další implicitní vysvětlení jinského vítězství u Chéngpú.

4.4 bitva u Yáo 殽 (627)

V roce 630 oblehly armády států Qin a Jin stát Zhèng, protože se rozhodnul přidat na stranu Chǔ. Zhèng vyslalo hodnostáře Zhú Zhīwǔ 燭之武, kterému se podařilo přemluvit qínského vévodu, aby se spojil s Zhèng proti Jin. Qínský vévoda Mù nechal tři ze svých velitelů, aby strážili Zhèng (Xī 30.3). Qǐzǐ 杞子, jeden z těchto tří velitelů, poslal posla, aby oznámil qínskému vévodovi, že mu dali Zhèngští k dispozici klíč od severní brány a pokud by se Qínům podařilo dostat se s armádou nepozorovaně až do Zhèng, mohli by stát snadno získat (Xī 32.3 [2:535]).

Vévoda Mù se na celou věc táže Jiǎn Shū 蹇叔, který vyslovuje pochybnosti: vojáci nebudou mít po dlouhém pochodu sílu bojovat a zhèngský vládce se o celém tažení jistě dozví.¹⁰⁷ Vévoda Mù tuto radu odmítnul a vyslal vojsko. Zhrzený Jiǎn Shū se rmoutí nad blížícím se neštěstím, načež vévoda někoho posílá, aby mu řekl, že „celé věci nerozumí a pokud by se dožil průměrné délky života, kmeny stromů nad jeho hrobkou by byly tak široké, že by je bylo tak tak

¹⁰⁶ Zde následují vysvětlení podané v ZT (1:162-63).

¹⁰⁷ 行千里, 其誰不知? (Pokud budete pochodovat tisíc lǐ, kdo by se o tom nedozvěděl? Xī 32.3 [2:536]).

možné obejmout“.¹⁰⁸ Z narativu se dále dozvídáme, že Jiǎn Shūův syn vytáhl spolu s qínskou armádou. Jiǎn Shū předvídá Yáoské vrchy jako místo bitvy a svému synovi říká, že si tam přijde „vyzvednout jeho kosti“.¹⁰⁹

Když prochází qínská armáda kolem zhōuské severní brány, Wangsun Man ji pozoruje a říká, že „qínští vojáci se chovají lehkovážně a nejednají podle obřadních náležitostí a zajisté budou poraženi“.¹¹⁰ Qínská „nenápadná“ invaze je nakonec provalena a qínská armáda se rozhodne vrátit zpátky domů. Ještě předtím, než se vrátí, však vyplení státeček Huá 滑, nejspíš kvůli nedostatku zásob po dlouhém tažení.

Jínská armáda se nakonec rozhodla zaútočit na qínskou armádu vracející se přes jínské území. Odůvodnění podaná v Xī 33.3 (2:543–44) jsou následující: Zaprvé, Nebesa podporují Jin (*tiān fèng wǒ yě* 天奉我也) a přičít se jejich vůli by přineslo smůlu (*wéi tiān bù xiáng* 違天不祥). Zadruhé, Qín zaútočilo na stát Zhèng v době, kdy mělo truchlit za zesnulého Chóng'ěra, což je v rozporu s obřadními náležitostmi (*wú lǐ* 無禮). Zde se hodí poznamenat, že Jinští se rozhodnou přepadnout vracející se qínskou armádu také proto, že Chóng'ěr k tomu dal rozkaz posmrtně z rakve a předvídal pro stát Jin velké vítězství (Xī 32.3 [2:534–35]).

V roce 627, osmnáct let po bitvě na Hánských pláních, se tak vojska států Qín a Jin opět střetla na bitevním poli. Jediné, co se o bitvě u Yáo z *Zuǒzhuànu* dozvídáme, je, kdy se udála a že zvítězil stát Jin. Autorovi zjevně nepříjde důležité zmiňovat detaily a veškerý důraz je kladen na pasáže, které bitvě předchází nebo po ní následují.

Autor si však dal práci s tím, aby „dostatečně očernil“ vévodu Mùho. Vévoda Mù je příliš sebevědomý, lační po území, nejeví zájem o obřadní náležitosti a neposlechl radu ministra (kterého navíc urazil). Jak poznamenává Goldin (2010:77), je stěží uvěřitelné, že vévoda Mù by se dopustil všech chyb a nepravostí, které o osmnáct let dříve moudře rozpoznal a obdivuhodně se jim vyhnul. Goldin se domnívá, že tato rozporuplnost je způsobena tím, že v bitvě na Hánských pláních zvítězilo Qín, zatímco v bitvě u Yáo Jin. Autorovi tak nezbývalo nic jiného, než v prvním případě vykreslit vévodu Mùho jako morálního hrdinu a Yíwúho jako tyрана a v druhém učinit zápornou postavou vévodu Mùho. Na základě této úvahy dochází Goldin k závěru, že ani jeden z těchto narativů nepodává žádnou pořádnou informaci o tom, jaký byl vlastně vévoda Mù doopravdy.

Je však třeba přiznat, že alespoň po bitvě na sebe vévoda Mù převezme odpovědnost, ušetří tři generály, které by jinak nejspíš čekala poprava a vyčítá si, že neposlechl Jiǎn Shūovi rady (Xī

¹⁰⁸ 爾何知! 中壽, 爾墓之木拱矣。Xī 32.3 (2:536). Evidentně se jedná o urážku ze strany vévody Mùho. ZT (1:443, pozn. 478) mluví za vše: „It is tempting to translate ‚What do you know, you old bastard!‘.“

¹⁰⁹ 余收爾骨焉! Xī 32.3 (2:537).

¹¹⁰ 秦師輕而無禮, 必敗。Xī 33.1 (2:540).

33.3 [2:547]). I tak je celkový portrét této osobnosti velmi matoucí a nekonzistentní, zvláště když uvážíme, že o šest let později se nechal pohřbít se třemi syny z rodu Zíchē 子車, což byl čin, který odsoudil i sám ušlechtilý muž (*jūnzǐ*) (Wén 6.3 [2:597–598]).¹¹¹

V pojetí *Zuǒzhuànu* je bitva u Yáo dalším konfliktem, jehož výsledek byl rozhodnut dávno předtím než došlo k samotnému boji. Přestože lze usuzovat, že ve skutečnosti byla qínská armáda poražena, jelikož byla po dlouhém pochodu značně unavená a přepadení nejspíš nečekala, hlavním faktorem vedoucím k její porážce byla podle *Zuǒzhuànu* morální a rituální převaha na straně státu Jin, která je prostřednictvím znamení a předpovědí na rozdíl od průběhu bitvy detailně popsána.

4.5 bitva u Bì 邲 (597)

Nejprominentnější pasáží, od které se v *Zuǒzhuànu* odvíjí výsledek bitvy u Bì, je slavný proslov jinského ministra Fàn Huì 范會, který vyzdvihuje kvalitní správu státu Chǔ a moudrost chüského vládce a přemlouvá ostatní jinské velitele, aby se stáhli (Xuān 12.2 [3:788–792]). Maršálek (2010:51–52) přeložil proslov do češtiny, podrobně ho analyzoval a domnívá se, že i když tento text může odrážet určitou realitu doby, k níž se hlásí, ve skutečnosti nejspíš opět prezentuje hlavně konfuciánské představy autorů výsledné verze *Zuǒzhuànu*.

Chǔ je v promluvě popsáno jako v podstatě dokonale spravovaný stát. Ctnost (*dé* 德), tresty (*xíng* 刑), vláda (*zhèng* 政), státní záležitosti (*shì* 事), ustanovení/zákony (*diǎn* 典¹¹²) a rituální náležitosti (*lǐ* 禮) nejsou porušovány. Všichni vojenští hodnostáři se pohybují v souladu se svými ranky a povinnostmi a armáda je stále připravena. Při pozvedávání mužů do úřadů v případě členů královského klanu vybírá chüský vládce nejbližší příbuzné, v případě členů jiných klanů vybírá ty, jejichž rody dlouho dědičně zastávaly úřad. Opomíjena není ani ctnost a při odměňování nejsou opomíjeny zásluhy. Se starci se nakládá obzvláště velkoryse a pocestným jsou věnovány dary. Urození se drží stálých standardů poct, zatímco nízcí zachovávají své ranky, takže se to neprotiví obřadním náležitostem.¹¹³

Smyslem Fàn Huiova dlouhého proslovu před bitvou u Bì je ukázat, že Chǔ je dokonale spravováno a zaútočit na něj není morálně ani takticky správná volba. Jinský hodnostář Xiān Hú 先

¹¹¹ Podle ZT (1:491) se jedná o rozpor mezi starými zvyklostmi a „novým“ myšlením. Vévoda Mù se řídí starodávným pohřebním zvykem, zatímco v odsouzení tohoto činu ušlechtilým mužem se projevují konfuciánské hodnoty.

¹¹² O těchto zákonech podrobně Blakeley; Cook; Major (1999:77–99). Slovo *diǎn* se objevuje v tomto proslovu hned třikrát.

¹¹³ Citováno převážně z výše zmíněného překladu Maršálek (2010:51–52). Některé věty jsem mírně upravil.

穀 je rozhodnutý na Chǔ zaútočit. Z jeho odpovědi je však zřejmé, že mu jde jen o to, aby Jin „neztratilo tvář“ (Egan 1977:329–330). Podle Xiān Húho je lepší, pokud „zemřou, než aby kvůli nim stát Jin ztratil hegemonii“¹¹⁴ a „zmobilizovat armádu, vytáhnout s ní a poté, co se dozví, že nepřítel je silný, ustoupit, není mužné“.¹¹⁵ V dalších pasážích je opakovaně vyzdvihován přístup Fàn Huì, kterému jsou životy vojáků dražší než jìnská pověst.¹¹⁶ Přestože Xiān Hú nebyl ani hlavním velitelem armády, rozhodl se překročit řeku a zaútočit na Chǔ.

V následující pasáži navíc jìnský Xún Shǒu 荀首 cituje *Knihu proměn* a předvídá zkázu armády, pokud dojde k bitvě. Další z velitelů, Hán Jué 韓厥, přichází pouze s nepříliš přesvědčivým argumentem, že pokud bude Xún Línfǔ 荀林父, hlavní jìnský velitel, následovat Xiān Húho a svede s Chǔ bitvu, ve které bude celá jìnská armáda poražena, může si šest jìnských velitelů rozdělit vinu mezi sebou, zatímco pokud bude Xiān Hú poražen, aniž by Xún Línfǔ cokoliv udělal, bude vina za ztrátu prostřední armády pouze na něm.

Rozhodnutí zaútočit na dobře spravovaný stát, ve kterém panuje ctnost a obřadní náležitosti, může být sice „mužné“, nicméně v *Zuǒzhuànu* má bitva, do níž se rozhodne stát vstoupit na základě takovéto argumentace, obvykle předem jasný výsledek a výjimkou není ani bitva u Bì, ve které je samozřejmě stát Jin rozdrčen. Z výše analyzovaných promluv je však evidentní, že příčinou jìnské porážky nebyla pouze dokonalá organizace na straně Chǔ, ale i zmatky ve vlastních řadách.¹¹⁷

¹¹⁴ 由我失霸, 不如死。Xuān 12.2 (3:793).

¹¹⁵ 成師以出, 聞敵強而退, 非夫也。Xuān 12.2 (3:793).

¹¹⁶ 分謗, 生民, 不亦可乎? (Rozdělit si vinu a zachránit životy lidí, cožpak to nelze? Xuān [3:809])

¹¹⁷ V Xuān 12.2 (3:804) dokonce Xiān Hú vyslovuje domněnku, že přípravy před bitvou vlastně nemají vůbec smysl, protože jìnské armádě stejně nikdo pořádně nevelí (a bude tedy tak jako tak poražena). (師無成命, 多備何爲?)

5. Závěr

Naprostou většinu mých závěrů jsem nastínil průběžně u rozborů přeložených pasáží týkajících se jednotlivých bitev, zde se tyto závěry pokusím ve stručnosti shrnout.

Zuōzhuàn je výrazně heterogenního původu, což také ovlivnilo myšlenkové koncepce, které se do textu promítají a projevují se v mnohdy nejednoznačném morálním poselství textu. Postoj autora textu lze definovat jako převážně, avšak nikoliv výlučně, konfuciánský. Výsledný text je konfuciánsky laděný, ale zároveň není násilně didaktický, což činí historii tak, jak ji popisuje, uvěřitelnější. Bitvy na Hánských pláních, u Chéngpú a Bì jsou všechny příkladem tohoto konfuciánského ladění, bitva u Hóng je příkladem, který v mnoha aspektech konfuciánskou didaktičnost narušuje a bitva u Yáo je příkladem manipulace s informacemi v zájmu odůvodnění výsledku bitvy.

V pojetí *Zuōzhuàn* se vítězný stát obvykle řídí obřadními náležitostmi a znameními Nebes, jeho panovník zaměstnává moudré muže a naslouchá jejich radám. K tomu se přičítají ještě další dílčí faktory úspěchu, jako je například vojenská přesila, strategická obratnost nebo dobrá morálka bojovníků. Na straně poražených stojí obvykle zkažený ministr nebo vládce, který nenaslouchá radám ctnostných mužů, porušuje obřadní náležitosti nepatřičnými sňatky, útočením v době smutku a ignorováním nebeských a přírodních znamení a zneužívá strádání okolních států. K těmto klíčovým faktorům, vedoucím v drtivé většině případů k porážce, lze přičíst ještě například únavu armády po dlouhém pochodu, snahu zachovat si tvář za každou cenu nebo zmatky mezi veliteli armády.

Z vybraných ukázek jasně vyplývá, že v pojetí *Zuōzhuàn* vyhraje až na nepočetné výjimky vždy strana, která má morální převahu. Vzhledem k tomu, že je *Zuōzhuàn* výrazně heterogenního původu, jeho výsledná edice mohla mít i více autorů a datuje se až do doby Válčících států, jsou tyto občasné výjimky pochopitelné.

6. Prameny

Durrant, S., Li, Wai-yee, Schaberg, D. (2016). *Zuo Tradition (Zuozhuan)*. Seattle: University of Washington Press.

Legge, James (2000). *The Chinese Classics with a Translation, Critical and Exegetical Notes, Prolegomena, and Copious Indexes in Five Volumes. Volume V. The Ch'un ts'ew with The Sso chuen*. Taipei: SMC Publishing.

Watson, Burton (1989). *The Tso chuan: Selections from China's Oldest Narrative History*. New York: Columbia University Press.

Yáng Bójùn 楊伯峻 (ed.), (2016). *Chūnqiū Zuǒzhuàn zhù* 春秋左傳注[Komentář ke spisu *Chūnqiū Zuǒzhuàn*]. Běijīng: Zhōnghuá shūjú.

7. Sekundární literatura

Blakeley, Barry B. (1981). "Notes on the Reliability and Objectivity of the Tu Yü Commentary on the Tso Chuan." In *Journal of the American Oriental Society*, vol. 101:2, s. 207–212.

Blakeley, B. B., Cook, C. A., Major, J. S. (eds.), (1999). *Defining Chu: Image and Reality in Ancient China*. Honolulu: University of Hawai'i Press.

Blakeley, Barry B. (2004). "On the Authenticity and Nature of the Zuozhuan' Revisited." In *Early China*, vol. 29, s. 217–267.

Boltz, William G. (1990). "Notes on the Textual Relation between the 'Kuo yü' and the 'Tso chuan'". In *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London*, vol. 53, s. 491–502.

Brooks, Taeko A. (2003). "Heaven, "li", and the Formation of the "Zuozhuan" 左傳". In *Oriens Extremus*, vol. 44, s. 51–100.

Cheng, Anne (1993). "Chun ch'iu 春秋, Kung yang 公羊, Ku liang 穀梁, and Tso chuan 左傳". In Loewe, Michael (ed.). *Early Chinese Texts: A Bibliographical Guide*. Berkeley: Society for the Study of Early China, s. 67–76.

Cheng, Anne. (2006). *Dějiny čínského myšlení*. Praha: DharmaGaia.

Durrant, Stephen (1992). "Ssu-ma Ch'ien's Conception of Tso chuan". In *Journal of the American Oriental Society*, vol. 112, s. 295–301.

Durrant, Stephen (2001). "The Literary Features of Historical Writing". In Mair, Victor H. (ed.). *Columbia History of Chinese Literature*. New York: Columbia University Press, s. 493–510.

Egan, Ronald C. (1977). "Narratives in Tso Chuan". In *Harvard Journal of Asiatic Studies*, vol. 37, s. 323–352.

Goldin, Paul R. (2000). "Personal Names in Early China: A Research Note". In *Journal of the American Oriental Society*, vol. 120, s. 77–81.

Goldin, Paul R. (2010). "The Date of the Zuozhuan and the Hermeneutics of Emmentaler." In *Warring State Papers*, vol. 1, s. 75–78.

Goldin, Paul R. (2015). "Representations of Regional Diversity during the Eastern Zhou Dynasty". In Pines, Yuri, Goldin, Paul R., Kern, Martin (eds.). *Ideology of Power and Power of Ideology in Early China*. Leiden: Brill, s. 31–48.

Henry, Eric (1999). "'Junzi yue' versus 'Zhongni yue' in Zuo zhuan". In *Harvard Journal of Asiatic Studies*, vol. 59:1, s. 125–161.

Jue Guo (2003). "Review: Foundations of Confucian Thought: Intellectual Life in the Chunqiu Period, 722–453. By Y. Pines. Honolulu, University of Hawai'i Press, 2002". In *Pacific Affairs*, vol. 76, s. 292–294.

Karlgren, Bernhard (1926). "On the Authenticity and Nature of the Tso chuan". In *Göteborgs Högskolas Arsskrift*, vol. 32, s. 3–65. Reprinted (1968), Taipei: Ch'eng-wen Publishing.

Karlgren, Bernhard (1929). "The Authenticity of Ancient Chinese Texts". In *Bulletin of the Museum of Far Eastern Antiquities*, vol. 1, s. 165–183.

Kern, Martin (2003a). "Review: A Patterned Past: Form and Thought in Early Chinese Historiography. By D. Schaberg. Cambridge, Mass, Harvard University Asia Center, 2001." In *Harvard Journal of Asiatic Studies*, vol. 63:1, s. 273–289.

Kern, Martin (2003b). "Review: Foundations of Confucian Thought: Intellectual Life in the Chunqiu Period, 722–453. By Y. Pines. Honolulu, University of Hawai'i Press, 2002". In *Journal of Religion*, vol. 83, s. 677–678.

Lewis, Mark E. (1990). *Sanctioned Violence in Early China*. Albany (New York): State University of New York Press.

Lewis, Mark E. (1999). *Writing and Authority in Early China*. Albany: State University of New

York Press.

Li, Wai-yee 李惠儀 (2005). "Review: Foundations of Confucian Thought: Intellectual Life in the Chunqiu Period, 722–453. By Y. Pines. Honolulu, University of Hawai'i Press, 2002". In *Harvard Journal of Asiatic Studies*, vol. 65, s. 506–521.

Li, Wai-yee 李惠儀 (2007). *The Readability of the Past in Early Chinese Historiography*. Cambridge, Mass.: Harvard University Asia Center.

Li, Wai-yee 李惠儀 (2014). "Poetry and Diplomacy in the Zuozhuan". In *Chinese Literature*, vol. 1, s. 241–261.

Loewe, M., Shaughnessy, E. L. (eds.), (1999). *The Cambridge History of Ancient China. From the Origins of Civilization to 221 B.C.* Cambridge: Cambridge University Press.

Lomová, O., Pokora, T. (2012). *S'-ma Čchien: Kniha vrchních písařů*. Praha: Karolinum.

Maršálek, Jakub (2010). "Když se rodí pohromy a monstra: Chaos a pořádek ve starověké Číně". In Vítek, T., Starý, J., Antalík, D. (eds.). *Řád a chaos v archaických kulturách*. Praha: Herrmann, s. 47–64.

Pines, Yuri (1997a). "Intellectual Change in the Chunqiu Period: The Reliability of the Speeches in the Zuozhuan as Sources of Chunqiu Intellectual History". In *Early China*, vol. 22, s. 77–132.

Pines, Yuri (1997b). "The Search for Stability: Late Ch'un-ch'iu Thinkers". In *Asia Major*, Third Series, vol. 10, s. 1–47.

Pines, Yuri (2002a). *Foundations of Confucian Thought: Intellectual Life in the Chunqiu Period 722–453 B.C.E.* Honolulu: University of Hawai'i Press.

Pines, Yuri (2002b). "Lexical Changes in Zhanguo Texts". In *Journal of the American Oriental Society*, vol. 122, s. 691–705.

Pines, Yuri (2005). "Speeches and the Question of Authenticity in Ancient Chinese Historical Records". In Schmidt-Glintzer, Helwig, Mittag, Achim, Rüsen, Jörn (eds.). *Historical Truth, Historical Criticism and Ideology: Chinese Historiography and Historical Culture from a New Comparative Perspective*. Leiden: Brill, s. 195–224.

Pines, Yuri (2009a). "Chinese History Writing Between the Sacred and the Secular". In Kalinowski, Marc, Lagerwey, John (eds.). *Early Chinese religion. Part one, Shang through Han (1250 BC–220 AD)*. Leiden: Brill, s. 315–340.

Pines, Yuri (2009b). "Review Article: Rethinking the Origins of Chinese Historiography: The Zuo Zhuan Revisited". In *Journal of Chinese Studies*, vol. 49, s. 429–442.

Pines, Yuri (2013). "From Teachers to Subjects: Ministers Speaking to the Rulers from Yan Ying 晏嬰 to Li Si 李斯". In Olberding, Garet (ed.). *Facing the Monarch: Modes of Advice in the Early Chinese Court*. Cambridge MA: Harvard University Asia Center, s. 69–99.

Schaberg, David (1997). "Remonstrance in Eastern Zhou Historiography." In *Early China*, vol. 22, s. 133–179.

Schaberg, David (2001). *A Patterned Past: Form and Thought in Early Chinese Historiography*. Cambridge, Mass.: Harvard University Asia Center.

Slupski, Zbigniew (1998). "On the Origins of Chinese Historiography." In *Archív Orientální*, vol. 66, s. 295–302.

Slupski, Zbigniew (2001). "The Literary Structure of the Chunqiu and the Zuozhuan." In *Archív Orientální*, vol. 69, s. 51–60.

Tay, C. N. (1973). "On the Interpretation of Kung (Duke?) in the Tso-chuan^a". In *Journal of the American Oriental Society*, vol. 93, s. 550–555.

Tong Qingbing 童庆炳 (2006). "The Starting Point of Chinese Narrative Literature: With Reference to the Art of Narration in the Zuozhuan". In *Běijīng shīfàn dàxué xuébào (shèhuì kēxué bǎn)* 3/2006, s. 1–16. (Do angličtiny přel. Liu Jian, Beijing International Studies University.)

Van Auken, Newell Ann (2011). "Who is a rén ...? The Use of rén in Spring and Autumn Records and Its Interpretation in the Zuǒ, Gōngyáng, and Gǔliáng Commentaries". In *Journal of the American Oriental Society*, vol. 131, s. 555–590.

Van Auken, Newell A. (2016). "Judgments of the Gentleman." In *Monumenta Serica*, vol. 64:2, s. 277–302.

Zádrapa, Lukáš (2011). *Chan-fej-c' I*. Praha: Academia.

Zádrapa, Lukáš (2014). "Čínský pojem yì 義 a jeho překlad." In *Nový Orient*, vol. 69:3, s. 48–55.

Zhang Hanmo (2012). *Models of Authorship and Text-making in Early China*. University of California, Los Angeles: Asian Languages and Cultures.

Zdroje online

China Knowledge. An Encyclopaedia on Chinese History, Literature and Art [databáze online].

Dostupné z: [<http://chinaknowledge.de>].

Chinese Text Project. Dostupné z: [<http://ctext.org>].

Slovník spisovného jazyka českého. Sestavil lexikografický kolektiv Ústavu pro jazyk český ČSAV.

Dostupné z: [<http://ssjc.ujc.cas.cz>]

Thesaurus Linguae Sericae. 漢學文典. An Historical and Comparative Encyclopaedia of Chinese Conceptual Schemes [databáze online]. Dostupné z: [<http://tls.uni-hd.de>].

Wikipedia. Dostupné z: [<http://wikipedia.org>].

Wikisource. Dostupné z: [<http://en.wikisource.org>].